

1- Introducció: Què és la filosofia?

Comencem per l'origen etimològic de la paraula **filosofia**. És una paraula grega resultant de la unió de dos conceptes **philos** ("amic de...", "amant de...") i **sophia** (saviesa). L'origen del terme s'atribueix a un dels primers filòsofs coneguts, **Pitàgores** (Samos ~572, Crotona ~496 aC) que en resposta a algú que el va qualificar com a savi (**sophos**) va afirmar que ell no era un savi sinó un amant de la saviesa (**philo sophos**).

Si Pitàgores volia dir alguna cosa amb sentit o simplement volia confondre amb la ironia al seu interlocutor és quelcom que segurament mai no sabrem del cert, però el cas és que a partir d'aquesta anècdota podem començar a indagar sobre els possibles sentits de la paraula que ens preocupa.

El primer que podem veure és que la **filosofia** i el **saber** guarden relació però que no són idèntics. Si tornem a Pitàgores, és possible que aquest no volgués que se'l confongués amb els coneguts com a savis a la seva època, és a dir, aquells que han acumulat sabers al llarg de la seva vida i, per tant, poden pensar que ja tenen la feina feta; en contraposició, potser Pitàgores pensava que el saber no s'assoleix mai de forma definitiva, sinó que tota la nostra vida estem en el procés d'obtenció d'aquest saber. És possible que Pitàgores pensés això per què ell concebia l'adquisició de coneixements com a part d'un procés de purificació que no finalitzaria fins la mort de l'individu, però en tot cas el que ens interessa és aquesta concepció de la **filosofia com l'activitat de la persona que no es conforma amb un determinat saber, sinó que sempre està obert a noves adquisicions de coneixements**.

Aquesta consideració ens ha de portar a pensar que, darrera aquesta activitat, ha d'haver-hi una actitud concreta. Ningú es passaria tota la vida en la recerca del coneixement si, un cop ha obtingut un determinat saber, aquest el satisfés. Si hi ha filosofia és per què resulta difícil de satisfer-nos.

L'ésser humà sempre ha demostrat que no es conforma amb un coneixement qualsevol: els ximpanzés fa milers d'anys que van descobrir que si omplien de saliva un pal i l'introduïen en un formiguer, les formigues quedaven adherides al pal, la qual cosa facilitava la ingestió més eficaç dels insectes. Però sembla que, un cop adquirit aquest coneixement, els satisfà i no es qüestionen res més. L'ésser humà no ha parat de qüestionar-se el fonament i el sentit dels seus coneixements i, és per això, que les cultures més primitives ja van intentar donar un sentit (màgic, religiós ...) al fet d'alimentar-se i es plantegen no només quina és la millor tècnica per caçar un animal, sinó també quin és el ritual que propicia la caça, a quina divinitat cal agrair la sort, de quina manera s'ha de restituir el que s'ha pres ... Sempre, encara que sigui de forma primitiva, l'ésser humà intenta donar un sentit als seus coneixements.

Aquesta tendència a donar sentit als coneixements, és a dir, a ordenar-los i a relacionar-los de forma sistemàtica és un dels embrions del pensament filosòfic. La filosofia no consisteix, per tant, en una acumulació de coneixements sinó en **un intent de donar un sentit racional a tots els nostres coneixements**.

Quan diem racional, volem dir que la filosofia no admet explicacions que no estiguin raonades. Aquest element de la racionalitat ens ha de permetre distingir la filosofia d'altres tipus de coneixements o sabers.

El saber mític, correspondria als estadis més primitius de la cultura humana. Es tracta de respondre a les inquietuds pròpies de l'ésser humà mitjançant el mite, és a dir, narracions de caràcter fantàstic en que s'explica el món (l'origen de l'home, la formació de l'univers, la història d'un poble ...). En aquests mites s'atribueix un caràcter humà als fenòmens naturals, de manera que la pluja, el vent, els llampecs, la Lluna ... tenen característiques humanes com ara els desitjos, la gelosia, rampells de ràbia, amor, odi i, per tant, tot i constituir una explicació que no està mancada d'elements racionals, sovint la clau per

explicar un fenomen concret la trobem en l' enamorament, l' enveja o qualsevol altre sentiment. És a dir, els mites barregen elements racionals i irracionals sense un criteri clar que permeti distingir-los.

El saber directe o ordinari, es tracta del coneixement que sorgeix de forma espontània a partir de la interacció entre l' experiència sensorial i la raó. Al llarg de la vida anem acumulant experiències a partir de les quals arribem a conclusions sense exercir un control crític del procés, és a dir, quan afirmem que sabem quelcom per experiència el que realment sabem és que, fins el moment, els fenòmens s' han esdevingut d' una manera concreta i que esperem que en el futur s' esdevinguin de forma similar, però no indaguem en les causes reals, no analitzem la composició dels productes, no indaguem sobre quins elements ocults actuen i, sobretot, incorporem tots els coneixements que se' ns transmeten generacionalment sense jutjar si es tracta de coneixements contrastats o bé prejudicis basats en tradicions obsoletes.

El saber religiós, es podria considerar com una evolució a partir del coneixement mític en tant que té les mateixes pretensions d' explicació del món, però pretén anar més lluny tot incorporant l' element de la revelació. Als sistemes religiosos els mites no s' utilitzen com a relat fabulós sinó que són el resultat de la revelació d' un ésser superior (una divinitat) a un elegit (profeta) per difondre el missatge. Per tant, a les religions es dona per suposada l' existència d' éssers molt superiors als homes i que, per tant, tenen raons que poden ser incomprensibles per als homes; des d' aquesta perspectiva cal entendre el concepte fonamental del coneixement religiós: **la fe**. Si no tenim fe (confiança) no tenim per què acceptar unes raons que ens resulten incomprensibles. La relació entre fe i raó sempre ha estat conflictiva al llarg de la història de les religions i de la filosofia i la ciència.

Tots aquests sabers tenen en comú dos elements:

- 1- La presència de continguts irracionals.
- 2- L' acceptació acrítica dels continguts, és a dir, no es plantegen l' origen del coneixement per qüestionar, per exemple, la credibilitat o l' abast de l' aplicació del coneixement.

Aquests dos elements són, al seu torn, els que distingeixen aquests sabers del grup de saber que ens interessa: **el saber filosòfic i científic**.

Estem considerant la filosofia i la ciència dins el mateix grup per diverses raons:

- 1- L' origen de la filosofia i la ciència: de fet resulta impossible diferenciar l' origen d' aquestes disciplines ja que els primers filòsofs coneguts són també científics. De fet la nostra cultura no ha distingit filosofia de ciència fins al segle XVIII, fins a l' extrem que un científic de la talla de Newton titulava la seva principal obra com a **Principis matemàtics de filosofia natural**. En realitat la qüestió és que a partir de la filosofia, com a estudi global, s' han anat desenvolupant estudis parcials que, en el moment que s' han desenvolupat suficientment, ja s' han considerat com a ciències independents.
- 2- No hi ha oposició entre filosofia i ciència (com sí que existeix amb la religió) ja que la filosofia reflexiona sobre el paper, el mètode i els objectius de les ciències i, al seu torn les ciències aporten el coneixements concrets a partir dels quals els filòsofs (sovint el mateixos científics) treuen les seves conclusions sobre temes no estrictament científics. Per exemple, a partir de l' estudi dels fenòmens econòmics (ciència) s' arriba a conclusions sobre la necessitat de canviar la societat (filosofia).

Ara bé, cal distingir l' àmbit científic del filosòfic. Podem remarcar les següents diferències:

- a- La filosofia té un àmbit d' estudi més ampli, més general que la ciència, en tant que es pot plantejar l' estudi de la realitat en el seu conjunt (ontologia), mentre que les diferents ciències estudien la realitat de forma fragmentària (físic, químic, sociològic, econòmic).

b- Les afirmacions de les ciències han de ser observables i mesurables, mentre que les tesis filosòfiques son admeses si són racionals, coherents, al marge que es puguin comprovar o no: l'afirmació sobre si l'home és lliure o no, l'existència de l'ànima després de la mort, l'existència o no de Déu ... són tesis de difícil (si no impossible) comprovació i sobre les quals es poden sostenir posicions contràries igualment racionals.

c- Les ciències tenen un sentit pràctic ja que sempre pretenen resoldre una sèrie de problemes reals, ja sigui fer una predicció o trobar la cura a una malaltia. La filosofia, en canvi, no té aquest sentit pràctic de forma necessària: un filòsof pot plantejar-se com a objectiu trobar un sentit a la vida, o descriure un model de societat perfecta. S'ha de dir, però, que hi ha filòsofs que no conceben la seva activitat com a mera especulació teòrica: per a Plató o Marx la filosofia ha de servir per canviar a l'ésser humà o la societat.

Textos:

Que no parlem d'una ciència productiva és evident ja pels primers que van filosofar. Perquè, tant ara com quan els homes van començar a filosofar, ho fan o ho van fer impulsats per l'admiració: al començament admirats de les coses sorprenents més a l'abast; més endavant, avançant a poc a poc i amb dubtes més grans, com els canvis de la lluna i els relatius al sol i a les estrelles, i també a la generació de l'univers. Però el qui dubta o s'admira reconeix la seva ignorància (...). Perquè, si van filosofar per defugir la ignorància, és manifest que fou a causa del coneixement que perseguiren saber, i no a causa de cap utilitat. I això ho testimonia el que s'ha esdevingut. Ja que aquesta mentalitat va començar a donar-se quan ja existien gairebé totes les coses necessàries per viure i les referents al lleure i al transcurs de la vida. És, doncs, evident que no la cerquen per cap altra utilitat, sinó que, així com anomenem home lliure el qui és per si mateix i no per un altre, així també tenim aquesta com l'única ciència lliure, ja que només aquesta és per si mateixa.

ARISTÒTIL: *Metafísica.*

Tots els homes i totes les dones són filòsofs; o, si se'ns permet dir-ho, si ells no són conscients de tenir problemes filosòfics, tenen, en qualsevol cas, prejudicis filosòfics. La major part d'aquests prejudicis són teories que inconscientment donen per segures, o que han absorbit del seu ambient intel·lectual o de la tradició. Com que poques d'aquestes teories són conscientment sostingudes, constitueixen prejudicis en el sentit que són sostingudes sense examen crític, fins i tot a pesar que puguin ser de gran importància per a les accions pràctiques de la gent i per a la seva vida sencera. Una justificació de l'existència de la filosofia professional rau en el fet que els homes necessiten que hi hagi algú que examini críticament aquestes extenses i influents teories. Aquest és l'inseguir punt de partida de tota ciència i tota filosofia. Tota filosofia ha de partir de les concepcions dubtoses i tot sovint perniciososes del sentit comú acrític. El seu objectiu és el sentit crític i il·lustrat. Una concepció més pròxima a la veritat i amb una influència menys negativa sobre la vida humana.

KARL POPPER: *Com veig la filosofia.*

2- El coneixement humà

El coneixement no és més que el resultat de la relació entre un subjecte i un objecte; aquesta relació té com a resultat la reconstrucció simbòlica del món exterior.

Com establim aquesta relació i quin dels elements té més pes al resultat final, constitueixen els temes de debat sobre el coneixement al llarg de la història de la filosofia. Tot i així, actualment tothom admet que l'origen del coneixement és l'experiència sensorial, a partir de la qual es produeixen les elaboracions teòriques posteriors; no tractarem aquí el tema de la percepció i per tant ens centrarem en l'elaboració teòrica a partir de les dades percebudes, procés conegut com a coneixement teòric.

2.1 El coneixement teòric

Entenem que el coneixement perceptiu ens aporta informació sobre els objectes concrets, però òbviament, el nostre coneixement no es limita als objectes concrets sobre els que tenim experiència: totes i cadascuna de les vegades que expressem un prejudici ("totes les dones condueixen malament" o "tots els musulmans són fanàtics") o una simple generalització ("totes les neveres són blanques") o una veritat científica ("l'òrbita de tots els planetes del sistema solar és el·líptica i la seva velocitat és inversament proporcional a la seva distància del Sol"), estem anant més enllà del mer coneixement d'objectes concrets: estem expressant un coneixement (vàlid o no) sobre més d'un objecte i, de fet, estem expressant coneixements sobre objectes sobre els quals no tenim cap experiència.

Per tant, **existeix un coneixement que va més enllà de l'experiència** o bé hem d'aclarir que, amb tota probabilitat, existeix una experiència no perceptiva, sinó mental, que **té per objecte no els objectes concrets sinó les idees o, més exactament, el conceptes**.

Cal aclarir aquí que hem de diferenciar entre coneixement i veritat, tot admetent que hom pot tenir coneixements falsos.

Tal i com hem dit anteriorment, sembla clar que el coneixement teòric és fruit d'una activitat mental a la qual anomenarem pensament. El pensament, en tant que activitat, passa per diferents moments.

A/ La formació de conceptes: Un concepte és una idea que es refereix a més d'un objecte i que hem elaborat per mitjà d'un procés d'abstracció, és a dir, a partir de l'experiència sobre diferents objectes, ens hem centrat en aquells aspectes que tenen en comú i hem deixat de banda els elements diferenciadors. D'aquesta manera hem format un objecte mental (el concepte) que ens permet referir-nos a un conjunt d'objectes sense necessitar d'un en concret.

B/ Relació de conceptes: Un concepte, per ell mateix, no té cap valor cognitiu. El coneixement, de fet, comença quan relacionem un concepte amb un altre. Jo puc tenir el concepte de "nevera" i el del "color blanc" que relacionaré a partir del moment que afirmi (o pensi): "la nevera és blanca". A l'expressió lingüística d'aquesta relació, l'anomenarem enunciat.

Aquest procés de relació de conceptes es pot dur a terme de manera conscient o inconscient:

- Quan es duu a terme d'una manera conscient, l'anomenem **judici**, i ens permet establir relacions entre conceptes, de forma que podem afirmar que l'enunciat resultant és vertader. Al seu torn, podem distingir dos tipus de judicis:

- **Judicis sintètics:** l'enunciat ens dona una informació que és el resultat de la síntesi de la informació continguda als conceptes relacionats. Es tracta, per tant, d'una informació nova i la veritat de l'enunciat caldrà comprovar-la mitjançant l'experiència, i per tant la seva veritat està sotmesa a les circumstàncies i no permet fer grans generalitzacions ni s'expressen veritats absolutes. "El sol sortirà demà" o "el meu gos té quatre potes" són exemples de judicis sintètics.
- **Judicis analítics:** aquí l'enunciat ens informa sobre un coneixement que és el resultat de l'anàlisi dels conceptes, és a dir, els conceptes que relacionem estan continguts els uns en els altres de forma que no hi ha aportació de nova informació, sinó que l'anàlisi posa de relleu una informació que ja hi era. La veritat d'aquests enunciats no cal comprovar-la mitjançant l'experiència sinó l'anàlisi dels conceptes; aquí sí que trobem veritats universals i absolutes. "Qualsevol triangle té tres costats" o molts altres enunciats propis de les matemàtiques són exemples de judicis analítics.

- Quan es tracta d'un procés inconscient parlem de **pensament associatiu**, en tant que associem uns conceptes amb uns altres, no en funció de l'experiència o el raonament conscient, sinó en funció de factors que no controlem, com ara el costum, la semblança entre conceptes, el seu contrast o el desig inconscient.

C/ Raonament: Es tracta de l'activitat mental per mitjà de la qual pretenem assolir un objectiu. Es tracta, per tant, d'un pensament dirigit cap a la resolució d'un problema. De fet es tracta de relacionar uns enunciats amb altres, tot eliminant possibles contradiccions i extraient conclusions d'aquestes relacions. A l'expressió lingüística d'aquest procés l'anomenem discurs.

Donada la complexitat pròpia de la qüestió dels raonaments, els dedicarem un apartat específic més endavant.

Al llarg de l'explicació anterior hem anat establint una certa relació entre el pensament i el llenguatge. De fet hom admet que el llenguatge és l'expressió del pensament i que el desenvolupament lingüístic ens diferencia de la resta dels animals, en tant que el llenguatge ens permet l'expressió del pensament abstracte, quelcom que sembla desconegut entre la resta dels animals.

Existeix, però, el debat sobre la dependència o independència entre les dues activitats. Així, hi ha autors que defensen l'anterioritat del pensament respecte al llenguatge (Piaget) o bé l'existència d'un pensament com a llenguatge intern que expressaríem per mitjà del llenguatge extern. Tanmateix, la tendència actual consisteix a no distingir gaire entre dos desenvolupaments que són sempre paral·lels, i atendre, en canvi, als factors socials que condicionen el desenvolupament mental i lingüístic de l'individu.

Textos:

*La realitat és que el llenguatge i el pensament caminen tan estretament units, que qualsevol trastorn lingüístic afecta al pensament i viceversa. No en va els grecs unien en una sola paraula, **logos**, les dues cares del problema: dir i pensar. És possible, sens dubte, dir bajanades i pensar sense parlar; però aquells nens que per alguna causa -i n'hi ha moltes- no aconsegueixen aprendre a parlar o a dominar la seva llengua, entren a la vida amb un greu desavantatge que entorpeix en gran mesura el desenvolupament de les seves funcions mentals.*

JOSÉ LUIS PINILLOS; La ment humana.

És veritat que l'educació procura despersonalitzar el llenguatge, i amb una certa mesura d'èxit. "Pluja" deixa de ser el fenomen familiar i passa a ser "gotes d'aigua que cauen dels núvols cap a terra", i "aigua" ja no és allò que ens mulla, sinó H₂O. I així, segons progressa l'educació, el món de les paraules es va separant cada cop més dels sentits. S'adquireix l'art de fer servir les paraules correctament com es pot adquirir l'art de tocar el violí, fins que manipulem frases tan bé que amb prou feines necessitem recordar que les paraules tenen significacions. Aleshores hom adquireix completament un caràcter públic i fins els nostres pensaments més íntims es fan aptes per a l'enciclopèdia. Però aleshores hom ja no pot esperar ser un poeta, i, si dóna la casualitat que ho està enamorat, trobarà que el seu llenguatge despersonalitzat no tindrà gaire èxit per a provocar les emocions desitjades. Així hem sacrificat l'expressió a la comunicació, i allò que es pot comunicar resulta abstracte i sec.

BERTRAND RUSSELL; *El coneixement humà.*

2.2 Els raonaments

Raonar és l'activitat mental per mitjà de la qual conduïm el nostre pensament "saltant" d'unes proposicions a unes altres o, dit de forma més tècnica, passant d'unes **premisses** a una **conclusió**. Aquest acte mental que ens permet el pas de les premisses cap a la conclusió, l'anomenem **inferència**.

El discurs que expressa el raonament és l'**argument**. Argumentar és, per tant, raonar de forma explícita i és quelcom que sembla tenir com a objectiu convèncer a un altre de la veritat de les meves conclusions. Aquesta qüestió fa entrar en joc la qüestió de la subjectivitat, en tant que un discurs pot ser convincent tot i ser un argument incorrecte o, fins i tot, no ser un raonament. Per aquest motiu no només tractarem les argumentacions correctes i els seus criteris de correcció, sinó que també estudiarem aquells discursos que, tot i ser incorrectes, tenen una aparença de correcció, és a dir, les fal·làcies.

a/ Argumentacions vàlides:

En termes generals, podem dir que **és vàlid tot raonament en el que la veritat de les premisses és garantia suficient de la veritat de la conclusió**. És a dir, la validesa d'un argument depèn de com de segura és la inferència que realitzem. De la mateixa manera, considerarem no vàlid o incorrecte aquell argument en el que les premisses no garanteixen de forma suficient la veritat de la conclusió.

Existeixen dos tipus d'argument vàlid. Els estudiarem per separat:

- **Arguments deductius:** entenem per deducció aquell argument en el qual es pretén que **la inferència és necessària**, és a dir, que si admitem les premisses, només hi ha una conclusió possible (i per això diem que és necessària).

Això és tant com dir que la veritat de les premisses fa necessàriament vertadera a la conclusió, de forma que **és impossible la circumstància en la que les premisses fossin vertaderes i la conclusió fos falsa**.

Aquí tenim, per tant, la millor expressió del criteri de validesa de la deducció: **un argument deductiu és incorrecte si les premisses són vertaderes i la conclusió falsa**.

Els arguments deductius es fan servir, habitualment, a les ciències formals: lògica i matemàtiques. No vol dir això que en siguin exclusius, ja que podem trobar aquest tipus d'argumentació fins i tot a la vida quotidiana.

Els arguments deductius correctes més habituals són els **sil·logismes**, i els raonaments condicionals coneguts com a **Modus ponens** i **Modus tollens**. De fet es tracta d'estructures argumentatives, és a dir, d'arguments que tenen la mateixa estructura.

Sil·logisme:	Modus ponens:	Modus tollens:
Tot A és B C és A <hr/> C és B	Si A és vertader, B també ho és A és vertader <hr/> B és vertader	Si A és vertader, B també ho és B és fals <hr/> A és fals

De fet qualsevol argument deductiu que tingui una d'aquestes estructures és un argument correcte.

- **Arguments inductius:** entenem per inducció aquell raonament en el qual **la inferència no és necessària sinó probable**, de manera que les premisses ens fan creure que molt probablement la conclusió és vertadera, però no necessàriament vertadera.

Així doncs, contrastant amb els raonaments deductius, podem dir que en un raonament inductiu correcte **és possible que les premisses siguin vertaderes i la conclusió falsa**. Hem de pensar que la forma més comú de raonament inductiu és la generalització a partir d'una sèrie d'experiències i que, per tant, és possible fer una generalització rigorosa i trobar una excepció. De fet, en els estudis estadístics sempre s'admet un percentatge de possible error, sense que això suposi la incorrecció de l'argument.

Així doncs, **un argument inductiu és correcte quan la veritat de les premisses fa més probablement vertadera que falsa a la conclusió**.

Els arguments inductius es fan servir sovint a les ciències experimentals, ja que totes aquestes ciències es basen en el principi d'uniformitat de la naturalesa: si hem comprovat que habitualment la naturalesa actua d'una manera determinada, és molt probable que ho continuï fent.

Òbviament sense tantes garanties de rigor, també fem servir les induccions a la vida quotidiana, de forma que gran part dels nostres prejudicis no són sinó induccions incorrectes.

b/ Les fal·làcies:

Entenem per fal·làcia **aquells discursos que, sense ser arguments correctes, tenen una aparença que els fa convincents**. No es tracta, per tant, de mers arguments incorrectes sinó que estan elaborats amb **la intenció conscient d'assolir l'assentiment de la persona que escolta l'argumentació**.

Podem diferenciar els següents tipus:

- **Fal·làcies formals:** Són aquells arguments que tenen una aparença similar a arguments correctes. Els més comuns són aquells que imiten l'aparença del *Modus Ponens* i el *Modus Tollens*. Així:

Modus Ponens:	Si A, aleshores B <hr/> A B	Fal·làcia d'afirmació del conseqüent:	Si A, aleshores B <hr/> B A
O bé:			
Modus tollens:	Si A, aleshores B <hr/> No B No A	Fal·làcia d'afirmació del conseqüent:	Si A, aleshores B <hr/> No A No B

Exercicis:

Llegeix atentament els següents discursos i digues si es tracta d'arguments deductius correctes o de fal·làcies. En cas que es tracti d'arguments correctes, especifica si es tracta de sil·logismes, *modus ponens*, o *modus tollens*; en cas contrari, especifica el tipus de fal·làcia de què es tracta:

1- Si saps on ets, no et desorientaràs No estàs desorientat	2- Tots els insectes són invertebrats La formiga és un insecte
Saps on ets.	La formiga és un invertebrat
3- Si imposes la teva voluntat ets un tirà No ets un tirà	4- Si ets antisemita, ets contrari a l'actual política Israeliana No ets contrari a l'actual política Israeliana
No imposes la teva voluntat	No ets antisemita
5- Si ets antisemita, ets contrari a l'actual política Israeliana No ets antisemita	6- Tots els filòsofs alemanys són molt abstractes Kant és un filòsof alemany
No ets contrari a l'actual política Israeliana	Kant és molt abstracte
7- Si saps on ets, no et desorientaràs No saps on ets	8- Si imposes la teva voluntat ets un tirà No imposes la teva voluntat
Estàs desorientat	No ets un tirà
9- Si ets raonable, et menjaràs els calamars No t'has menjat els calamars	10- Tots els filòsofs alemanys són molt abstractes Kant és molt abstracte
No ets raonable	Kant és un filòsof alemany
11- Tots els calamars són sensibles i afectuosos El Kraken és un calamar	12- Si saps on ets, no et desorientaràs Saps on ets
El Kraken és sensible i afectuós	No et desorientaràs
13- Si ets antisemita, ets contrari a l'actual política Israeliana Ets contrari a l'actual política Israeliana	14- Si ets raonable, et menjaràs els calamars Ets raonable
Ets antisemita	Et menjaràs els calamars
15- Si ets raonable, et menjaràs els calamars T'has menjat els calamars	16- Si imposes la teva voluntat ets un tirà Estàs imposant la teva voluntat
Ets raonable	Ets un tirà
17- Tots els calamars són sensibles i afectuosos El Kraken és sensible i afectuós	18- Si ets antisemita, ets contrari a l'actual política Israeliana Ets antisemita
El Kraken és un calamar	Ets contrari a l'actual política Israeliana
19- Tots els insectes són invertebrats La formiga és un invertebrat	20- Si saps on ets, no et desorientaràs Estàs desorientat
La formiga és un insecte	No saps on ets

- **Fal·làcies no formals:** Es tracta d'un conjunt d'arguments la no validesa dels quals no depèn d'un problema formal, sinó d'altres motius que passen desapercebuts si no s'analitzen amb atenció. Les més importants són les següents:

1/ Equívoc per ambigüitat: Es tracta d'arguments que, tot i la seva aparença de correcció, no ho són pel fet que inclouen paraules o expressions polisèmiques. Exemple:

Una americana és una peça de vestir poc útil però decorativa.

Aquesta dona és americana.

Aquesta dona és poc útil però decorativa.

2/ Generalització precipitada: Es tracta de la manera més habitual de raonament inductiu mal elaborat. De fet, la tendència a la generalització és tan important per al nostre pensament, que la trobem tant al pensament racional-científic com als més groller dels prejudicis. Quan s'aprofita aquesta tendència a la generalització (o a acceptar la generalització) de manera conscient i a partir de dades insuficients, és quan ens trobem amb aquesta fal·làcia. Exemple:

Al llarg de la meua vida professional, sempre que he tingut un alumne d'ètnia gitana, ha demostrat una òbvia incapacitat per a l'adaptació al sistema educatiu i ha desaprofitat l'oportunitat d'estudiar. Per tant, no cal fer esforços de donar educació als gitanos. (Si no s'aclareix que la persona que parla potser només ha tingut dos o tres alumnes d'ètnia gitana, o si no s'exposen altres motius del fracàs a part de la pertinença a una ètnia concreta, s'està incorrent en una fal·làcia).

3/ Post hoc, ergo propter hoc (Falsa causa): De fet, es tracta del mateix tipus de fal·làcia que l'anterior o, millor, respon a la mateixa tendència. Es tracta de fer servir la mera successió de dos fenòmens per fer creure que hi ha una connexió causal entre tots dos. Exemple:

El dia abans de l'examen de filosofia, vaig tenir un intercanvi d'opinions poc amable amb el professor. Vaig suspendre aquest examen i, òbviament, la causa del suspens és la discussió.

4/ Ad hominem: Es tracta d'una estratègia retòrica que consisteix en desacreditar a la persona (o grup de persones) que sosté l'opinió contra la que argumentem. És a dir, no argumentem contra una afirmació sinó contra la persona que les sosté. Podem trobar tots els exemples imaginables sempre que, en una campanya política, es fan servir elements de la vida personal d'un candidat, per a desacreditar les seves idees polítiques.

5/ Ad ignorantiam: Es pretén argumentar que una proposició és falsa, perquè no és coneix o perquè no s'ha pogut demostrar la seva veritat o viceversa, és a dir, quan pretenem demostrar que una proposició és vertadera pel fet de no haver pogut demostrar la seva falsedat. Exemple:

Al professor de filosofia se'l pot acusar de corrupció ja que mai ningú ha vist que rebutgi un suborn.

6/ Ad baculum: Es tracta de l'argumentació en la que s'apel·la a la força o al poder per fer-la més convincent. És a dir, que el que dota de força a l'argument són les amenaces, no les raons que s'aporten. Exemple:

És millor que estudiïs ja que d'aquesta manera tindràs un futur millor i no m'obligaràs a prendre represàlies.

7/ Ad populum: Es tracta d'apel·lar als sentiments d'aquell a qui volem convèncer, pot provocant el seu assentiment no per l'argumentació en si mateixa, sinó per que se sent millor acceptant aquella argumentació. La publicitat abunda en exemples d'aquesta fal·làcia: sempre que es parla de les bondats

d'un producte tot argumentant que et farà més atractiu, més poderós, més ecologista, més solidari ... i no a partir d'una descripció fidel del producte i les seves propietats, s'està incorrent en aquesta fal·làcia.

8/ Ex populo: Es tracta de reforçar la nostra argumentació fonamentant-la en l'autoritat de la majoria (del poble). Així, incorrem en aquesta fal·làcia cada vegada que justifiquem una conducta tot afirmant que tothom ho fa.

9/ Ad verecundiam: Es tracta d'apel·lar a l'autoritat de manera incorrecta, és a dir, utilitzant el prestigi d'alguna persona per recolzar una argumentació. D'aquesta manera, quan la publicitat utilitza a algun individu prestigiós per algun motiu per anunciar detergent, un cotxe o qualsevol producte que no tingui una relació directa amb el motiu pel qual l'individu ha obtingut el prestigi (l'autoritat), s'està incorrent en aquesta fal·làcia.

Exercicis:

Llegeix atentament els següents discursos i identifica si es tracta d'arguments correctes o de fal·làcies i, en aquest cas, identifica el tipus:

1. No crec que pugui aprovar la filosofia ja que el professor no ha entès que el fet de robar-li repetides vegades la cartera, elaborar en veu alta hipòtesis sobre la professió de la seva mare, llençar-li objectes contundents cada vegada que es gira per escriure a la pissarra, punxar les rodes del seu cotxe i altres peculiaritats conductuals no són sinó una manera de mostrar-li el meu respecte.

2. La millor manera de prosperar a la vida és estudiar filosofia i això és quelcom que no cal argumentar gaire perquè ho entengui algú tan intel·ligent com tu.

3. Les classes de filosofia s'haurien d'eliminar del sistema educatiu, i el motius són els següents: l'avorriment que provoquen és insuperable, els temes que es tracten no interessen a ningú, els coneixements que es transmeten no tenen cap utilitat i el professor que imparteix les classes és incompetent, mal educat, agressiu, groller i amb un passat delictiu que el descredita com a docent.

4. Només la gent que sap el que vol estudia filosofia.

5. De tots els professors de filosofia que aquest curs fan classe a l'Institut Maria Aurèlia Capmany m'ha tocat el més competent; puc dir, per tant, que he tingut molta sort.

6. Tots els professors de filosofia que fan classes a l'Institut Maria Aurèlia Capmany el curs 2005-2006 gaudeixen d'una posició econòmica immillorable, posseeixen múltiples propietats i tenen un exèrcit de criats al seu servei. Per tant, podem concloure que tots els professors de filosofia són rics.

7. Quan em llevo els matins de primavera i el vent del sud em porta la notícia d'un clima més agradable, entre els cants dels ocells que regracien a la mare naturalesa el fet d'haver-los creat i el perfum de les flors que esclaten com una manifestació més de la victòria de la vida sobre el fred de l'hivern, corro alegre cap al centre on estudio batxillerat, assedegat de coneixements, anhelant rebre les paraules dels meus professors, insondables pous de saviesa, i desitjant que avui, d'entre totes meravelles intel·lectuals de les que gaudeixo cada dia, tingui l'immens plaer de poder gaudir d'una classe de filosofia.

8. Les opinions del professor de filosofia sobre política internacional no són dignes de ser escoltades per ningú, ja que és evident que ningú que, com ell, fins i tot ha estat expulsat de la presó per lladre, pot tenir cap idea encertada sobre aquest tema.

9. Fins ara, cada cop que he entrat a la classe de filosofia després d'ingerir alguna droga, el professor m'ha recriminat la meua conducta. Tot plegat s'explica pel fet que el professor de filosofia està en contra de l'ús de les drogues dins l'horari lectiu.

10. *La Facultat de Filosofia de la Universitat de Barcelona és un dels edificis més detestables, des d'un punt de vista estètic, de tota la ciutat. El seu aspecte és desagradable a la vista, la seva estructura no és funcional, està en molt mal estat i és massa gran pels pocs estudiants que encara fan filosofia. Per tant, seria aconsellable enderrocar-lo i construir un edifici més petit, funcional i agradable.*

11. *Fins ara, cada cop que he entrat a la classe de filosofia després d'ingerir alguna droga, el professor m'ha recriminat la meva conducta. Avui, a l'hora del pati, he participat a una degustació de diferents varietats de derivats del cànnabis. Tinc classe de filosofia i em sembla que tindrè problemes amb el professor.*

12. *Fins ara, cada cop que he entrat a la classe de filosofia després d'ingerir alguna droga, el professor m'ha recriminat la meva conducta. Avui no he pres cap droga. Per tant, avui el professor de filosofia em deixarà en pau.*

13. *Fins ara, cada cop que he entrat a la classe de filosofia després d'ingerir alguna droga, el professor m'ha recriminat la meva conducta. També té el costum d'esbrincar als alumnes que fan exercicis d'altres matèries a la seva classe. Altres conductes que el molesten força són les derivades dels fets que els alumnes siguin violents, grollers, mal educats, o mantinguin converses, disputes o relacions sexuals amb altres alumnes mentre ell està explicant algun concepte que considera important.*

14. *La majoria de la població prefereix la filosofia al futbol, la qual cosa vol dir que la filosofia és millor que el futbol.*

15. *Tots els professors de filosofia que han impartit classes a l'Institut Maria Aurèlia Capmany al curs 2009-2010 tenen barba, i els que ho han fet el curs 2010-2011 també. Per tant, tots els professors de filosofia tenen barba.*

16. *El meu psiquiatra, que té el títol de Doctor Honoris Causa per les més importants universitats europees, diu que la literatura romàntica és un dels gèneres més detestables, literàriament parlant, dels que mai s'hagi escrit. Per tant, és millor que no llegeixis més literatura romàntica.*

17. *Les cinquanta vegades que, en els darrers dos anys, he tornat a casa a una hora inesperada, he trobat a la meua parella al llit amb el veí del sobreàtic. Tot plegat, després de llargues i profundes reflexions, em fa pensar que potser la meua parella no m'és completament fidel i que el veí del sobreàtic té alguna relació amb aquesta possible infidelitat.*

18. *Sempre és millor complir amb les normes, independentment de la seva justícia, ja que les conseqüències de l'incompliment són sempre negatives.*

19. *Et vaig dir que si tornaves a mirar luxuriosament al veí del sobreàtic, et faria fora de casa. Ahir vaig veure com el contemplaves amb els ulls plens de lascívia; per tant, ja pots marxar de casa meua.*

20. *Et vaig dir que si tornaves a mirar luxuriosament al veí del sobreàtic, et faria fora de casa. T'he fet fora de casa, la qual cosa fa pensar que l'has tornat a mirar amb el pecat als ulls.*

21. *Un bon company és aquell que és capaç de sacrificar el seu interès particular en benefici del grup. Aquell que només mira pel seu interès no és un bon company. El companyerisme és un sentiment que només té sentit envers els bons companys. Per tant, aquell que només es preocupa pel propi interès no és mereixedor del companyerisme.*

22. *La teua mare diu que has de desconfiar dels homes amb barba, dels homes que s'afaiten, dels homes alts i dels homes baixos, dels homes amb les orelles rodones i dels homes amb les orelles*

punxegudes, dels homes amb alguna desviació d'alguna vèrtebra i dels homes amb la columna vertebral en perfecte estat, dels homes amb caspa i dels homes calbs, dels homes que no han superat la crisi dels quaranta i dels homes que encara no han arribat, dels homes amb hemorroides i dels homes sense problemes defecatoris ... és a dir, que la teva mare et va dir que desconfiessis de tots els homes.

23. *Oscar Wilde deia que la part més profunda d'un home és la seva pell. Oscar Wilde va ridiculitzar les actituds hipòcrites de la societat de la seva època. Oscar Wilde era un gran escriptor. Oscar Wilde va ser jutjat i empresonat per conducta indecent i corrupció de menors.*

24. *Si vols ser un bon necrofílic has d'exigir sempre cadàvers en els que la putrefacció arribi, com a mínim, al 80% del cos.*

25. *Fa cinquanta anys, un zoòleg va observar que sis gossos tenia un nombre de puces igual al quadrat dividit per tres del nombre d'anys del gos. Òbviament, el nombre de puces de tots els gossos és igual al quadrat dividit per tres del seu nombre d'anys.*

26. *Tots els gossos que conec tenen un nombre de puces igual al quadrat dividit per tres del nombre d'anys del gos. Jo conec el meu gos. Per tant, el meu gos té un nombre de puces igual al quadrat dividit per tres del seu nombre d'anys.*

27. *La policia sempre té les seves comissaries a prop dels llocs freqüentats pels delinqüents perillosos. L'Institut Maria Aurèlia Capmany està al costat de la comissaria de policia. Per tant, alguns professors de l'Institut Maria Aurèlia Capmany són delinqüents perillosos.*

28. *No vull casar-me amb tu i els motius són els següents: no puc suportar la teva olor, els teus costums gastronòmics em resulten detestables, no puc atendre les teves exigències sexuals sense narcotitzar-me prèviament, tens vuitanta anys i la meva religió prohibeix el matrimoni entre individus de diferents espècies.*

2.3 Teories de la veritat

Al llarg dels temes anteriors, hem fet servir el concepte de vertader, o fals, sense una reflexió prèvia pel que fa al mateix concepte de veritat. Tal i com veurem, hi ha diferents maneres d'entendre què vol dir que un enunciat és vertader; aquestes diferents maneres d'entendre la veritat són les anomenades teories de la veritat. Hem de pensar que no es tracta de teories contradictòries sinó complementàries: cada teoria té el seu àmbit d'aplicació, és a dir, cada teoria ens serà útil en circumstàncies diferents. A tall d'exemple: un enunciat podrà ser considerat com a vertader en l'àmbit de la vida quotidiana i, en canvi, presentar molts dubtes a la investigació científica.

A/ Veritat com a correspondència: es tracta d'una teoria segons la qual un enunciat és vertader sempre que descriu un estat de coses que es produeix de manera efectiva a la realitat. És a dir, que un enunciat és vertader sempre i quan els fets descrits es corresponen amb l'enunciat.

Ara bé, aquesta teoria suposa l'existència d'una realitat amb la qual es pugui comparar el contingut dels enunciats però oblidada que la realitat no és independent del llenguatge, ja que l'única manera de referir-nos a la realitat és per mitjà del llenguatge. Per tant, per poder establir la correspondència entre un enunciat i la realitat, hauríem de poder situar-nos fora del llenguatge i de la realitat per tal de dur a terme una comparació "objectiva" i això, òbviament, és impossible.

De fet aquesta teoria de la veritat ens planteja la següent paradoxa: definim un enunciat com a vertader si descriu les coses tal i com són. Sembla obvi que ens hem de demanar: com són les coses? Ara bé,

atenent a la impossibilitat de referir-nos a la realitat sense fer servir el llenguatge, sembla que l'única resposta possible és la següent: les coses són tal i com les descriuen els enunciatos vertaders.

B/ Veritat com a coherència: la paraula *coherència* vol dir "absència de contradicció lògica". Aquesta teoria afirma que un enunciat és vertader si no es contradiu amb el conjunt d'enunciats del que forma part.

Se suposa que tot enunciat forma part d'un sistema (per exemple, la geometria) amb el qual guarda aquesta relació de coherència (així, l'enunciat "existeix una figura geomètrica de dos angles" seria fals en tant que entra en contradicció amb la resta d'enunciats geomètrics).

Aquesta teoria ens permet demostrar la veritat o falsedat d'un enunciat en relació amb un sistema, però no ens permet decidir si el sistema al que pertany l'enunciat és o no vertader.

C/ Veritat com a evidència: la paraula *evident* vol dir "clar i que seria irracional negar". Per tant, aquesta teoria consideraria com a vertader qualsevol enunciat clar i que resultés irracional negar.

El problema d'aquesta teoria radica en el fet que la evidència és molt sovint una experiència subjectiva (allò que és evident per a mi potser no ho és per a tu; allò que era evident fa dos segles potser no ho és actualment); al marge del fet que és fàcil confondre l'evidència amb les preferències personals, el sentit comú i els propis prejudicis.

D/ Veritat com a utilitat: aquesta teoria afirma que un enunciat és vertader si funciona, és a dir, si resulta eficaç a la pràctica.

No s'ha de confondre aquesta teoria amb un criteri subjectivista: per a mi és veritat tot allò que em resulta útil de creure (així, un empresari consideraria que l'enunciat "s'ha de pagar poc a canvi de molt treballar" és vertader, però, per motius evidents, no ho seria per a un treballador de la mateixa empresa).

De fet, els filòsofs pragmatistes consideren que els sistemes de creences i els conceptes que utilitzem per expressar-les són interpretacions del món que fem per adaptar-nos-hi. Si aquestes interpretacions funcionen, és a dir, si ajusten als esdeveniments, són vertaderes. Així doncs, una teoria científica es considerarà vertadera si a la pràctica serveix per explicar determinats fets, la qual cosa provoca una determinada provisionalitat de la veritat.

D'aquesta manera, només podrem establir la veritat d'un enunciat si ho comprovem de manera efectiva en els fets. Aquesta exigència no apareix a la teoria de la **veritat com a correspondència** ja que, en aquesta última hem de considerar com a vertader un enunciat encara que no el puguem comprovar i, per tant, no puguem saber si un enunciat és vertader.

E/ Veritat com a resultat del consens: segons aquesta teoria, un enunciat seria vertader si reflecteix l'acord a què han arribat uns interlocutors en unes condicions ideals de diàleg: que cadascú s'expressi amb igualtat de condicions amb els altres, amb la mateixa llibertat i independència de criteri.

El problema d'aquesta concepció de la veritat radica precisament en la dificultat per assolir aquestes condicions ideals de diàleg. I, tot i que es poguessin assolir, la veritat quedaria definida com a convenció (de fet, és així com la comunitat científica estableix la veritat de les teories) i, per tant, també es tracta d'una veritat provisional.

Conclusions:

- **La veritat és relativa:** què considerem veritat depèn de la teoria que adoptem, a més, podem adoptar diferents teories en diferents moments.

- **No existeix una veritat absoluta independent dels humans:** no se'ns apareix com a entitat superior, sinó com una possibilitat més de la nostra raó.

- **És vertader allò que volem reconèixer com a tal,** allò que individualment i culturalment representa un determinat valor per a nosaltres.

2.4 El coneixement científic

Des dels primers filòsofs grecs, sempre s'ha considerat la ciència com el grau més alt de coneixement. Òbviament, això sempre ha generat el debat sobre el criteri a fer servir per a considerar un discurs com a científic. Així, al llarg de la història podem trobar que els autors més importants de la història de la filosofia, afirmen el següent sobre la ciència:

- Plató (s. V-IV abans de Crist) afirma que la ciència és el producte de la investigació de la part més alta (immutable) de la realitat: l'ànima i les idees; considerant que el coneixement de la naturalesa, d'allò que veiem, és només opinió.

- Aristòtil (s. IV aC.) diu que la ciència no és el discurs que descriu la realitat sinó el fruit de la investigació sobre les causes de la realitat.

- Agustí d'Hipona (s. V dC.) seguint l'orientació platònica i cristiana, considerarà que la ciència és el discurs sobre la voluntat de Déu, és a dir, la fe. D'altra banda, la fe és necessària per a comprendre la resta dels coneixements que produeix la nostra raó.

- Tomàs d'Aquino (s. XIII dC.) fa a la seva vegada una interpretació aristotèlica del cristianisme i, tot inquirint les causes, com que la causa de tot és Déu, la veritable ciència és la Teologia, és a dir, la investigació sobre Déu.

- A partir del segle XVI dC., amb tota la reflexió que provoquen les innovacions produïdes per la revolució científica, ens trobem amb una certa unanimitat que d'alguna manera marca la tendència actual pel que fa a la ciència: autors com Francis Bacon, Galileu Galilei i René Descartes posaran l'accent no en l'objecte d'investigació de la ciència sinó en el mètode d'investigació. És a dir, el que defineix quin discurs és científic no és la part de la realitat sobre la que s'investiga, sinó el mètode d'investigació.

Tot i les modificacions pròpies de l'evolució històrica, podem dir que el plantejament metodològic és l'actualment vigent. Així, podem dir que el que distingeix a la ciència de qualsevol altre discurs sobre la realitat és el rigor amb el qual s'arriba al coneixement. D'aquesta manera, el que fa que no es consideri a la Parapsicologia com a ciència no és l'objecte dels seus estudis, sinó la manca de rigor metòdic que caracteritza les seves investigacions.

Actualment es pot dir que s'admet com a vàlid el mètode hipoteticodeductiu que no deixa de ser l'evolució del mètode experimental proposat per Galileu.

Abans, però d'estudiar aquest mètode, és necessària una introducció al vocabulari específic de la teoria de la ciència.

A/ Vocabulari mínim: la teoria sobre la ciència ha generat tota una sèrie de termes sense el domini dels quals, resulta impossible comprendre la mateixa reflexió sobre la ciència. Els termes més importants són els següents:

A.1-Concepte: ja sabem que un concepte és el resultat d'una abstracció que produeix un terme amb el qual ens podem referir a un conjunt d'objectes. Ara bé, els conceptes científics es caracteritzen pel fet d'estar definits de manera unívoca a cada ciència. Així el concepte "àcid" té una marcada polisèmia al llenguatge natural (el gust de la llimona, la propietat corrosiva d'alguns productes, els comentaris d'algunes persones) però al llenguatge de la química té un únic significat.

A.2-Hipòtesi: la investigació científica no és més que l'intent de donar resposta a diferents problemes. Quan, a partir d'una sèrie de dades, donem una solució provisional a algun d'aquests problemes, es diu que estem formulant una hipòtesi. Tota hipòtesi ha de reunir quatre característiques des d'un punt de vista formal:

- 1- Ha de ser possible que se'n derivin conseqüències que permetin decidir si explica el problema o no. Si es compleixen les conseqüències que es dedueixen de la hipòtesi, serà vàlida i el problema quedarà explicat.
- 2- Ha de donar una resposta al problema.
- 3- Ha de permetre fer previsions o predir comportaments del mateix àmbit encara no observats.
- 4- Ha de ser sempre tan simple com sigui possibles des d'un punt de vista sistemàtic per tal d'explicar el major nombre de cassos possibles que s'ha d'investigar.

A.3-Lleis: podríem dir que una llei no és més que una hipòtesi demostrada. És a dir, si les hipòtesis són proposades provisionals per a l'explicació d'un fenomen, un cop hem comprovat la veritat d'aquestes, podem dir que tenim una llei que descriu com i per què els fenòmens es produeixen de la manera en què es produeixen.

En funció del sistema, o àmbit de la realitat, que estudien i defineixen, podem parlar de dos tipus de lleis científiques:

1- **Lleis deterministes:** defineixen els esdeveniments que, de manera necessària han de succeir. Quan s'utilitza aquest tipus de lleis, s'està pressuposant que els fenòmens s'esdevenen en cadenes causals, de forma que no hi ha marge per a la probabilitat. Es tracta del tipus de lleis que es feien servir en la física clàssica newtoniana.

2- **Lleis estocàstiques:** enuncien els fets que probablement s'esdevindran. Aquí s'està, per tant, admetent la possibilitat de l'error i la intervenció de l'atzar, de manera que l'incompliment puntual de les prediccions no indica que l'enunciat de la llei sigui fals, sinó que no coneixem totes les circumstàncies que envolten un fenomen determinat que, per tant, s'ha d'ampliar l'experiència. Tradicionalment s'han fet servir a les ciències humanes (psicologia, sociologia ...) però també a partir de finals del segle XIX a la microfísica¹.

A.4-Teories: es poden definir com l'entramat de lleis que expliquen un determinat àmbit de la realitat. Les lleis que formen una teoria han de respectar la coherència del sistema. Així, una teoria, és un marc des del qual s'interpreta la realitat que ha de permetre la formulació de noves hipòtesis i lleis

---

¹ A partir de l'acceptació del principi d'indeterminació de Heisenberg, segons el qual l'observador modifica al fenomen observat.

que expliquin el nous fenòmens observats; és a dir, una teoria no és una explicació tancada i definitiva de la realitat, sinó que marca l'orientació que tindrà d'investigació científica posterior.

Una teoria, tanmateix, no només inclou lleis demostrades sinó que també en formen part continguts teòrics no demostrats, però que són necessaris per a la correcta comprensió de les relacions entre diferents lleis i entre aquestes i els fenòmens. Segons alguns autors, alguns d'aquests continguts teòrics són de caràcter cultural i, en aquest sentit, explica l'evolució de les teories científiques.

Les teories científiques es relacionen entre elles de manera que constitueixen sistemes, cada cop més amplis, d'explicació de la realitat. De fet, la unificació de totes les teories científiques en una sola explicació de tota la realitat és un dels objectius ideals de la ciència.

A.5- Ciències: una ciència no és més que un sistema de teories que defineixen un àmbit de la realitat. Ara bé, tradicionalment s'han distingit dos tipus de ciències no només per l'àmbit que estudien, sinó també per la manera d'estudiar aquest àmbit:

- **Ciències formals:** son aquelles en les quals els enunciats no diuen res sobre els fets observables i, per tant, les seves conclusions només depenen de la correcció de les deduccions. El criteri de veritat és el de la coherència: un enunciat és verdader si és coherent amb la resta del sistema. Actualment es considera que només la lògica i les matemàtiques són ciències formals.

- **Ciències empíriques:** la característica fonamental d'aquest tipus de ciència és que les seves afirmacions es refereixen a fets que són observables en tant que s'esdevenen al món i, per tant, no són demostrables només per deducció sinó que cal l'observació per determinar la veritat. Tradicionalment s'ha distingit entre **ciències naturals** i **ciències humanes** en funció de la intervenció de l'home en determinats sistemes de fenòmens. Ciències naturals serien la física, la química, la biologia ... i ciències humanes la sociologia, la política, l'economia ...

El mètode hipoteticodeductiu: es tracta de la concepció actualment més estesa a la ciència i, de fet, es tracta d'una evolució a partir del mètode experimental enunciat per Galileu Galilei als inicis del segle XVII.

Aquesta concepció, per tant, és un mètode que té els següents passos:

1- Observació: es tracta de l'anàlisi dels fenòmens per tal de veure quins factors intervenen en la seva aparició. No s'observa, però, ingènuament sinó críticament, és a dir, no s'admet immediatament qualsevol dada que s'observi, sinó que les dades han de ser rigorosament analitzades abans de ser admeses. Per exemple, l'observació ha de ser pública i no privativa, és a dir, un fenomen ha de poder ser observat per qualsevol persona i no per un tipus de persona adequat; així, si tenim en compte que, per exemple, la Verge només s'apareix a aquells que són purs de cor, doncs no podem incloure aquestes aparicions com a observacions científiques en tant que són privatives d'aquells que tenen unes característiques especials.

2- Formulació d'hipòtesis: un cop hem observat, es tracta de donar una explicació d'allò que hem observat tot construint una sèrie d'enunciats que relacionin els fets observats, de manera coherent i el més senzill possible. Un cop hem enunciat les hipòtesis, les hem d'expressar de manera matemàtica i deduir-ne les conseqüències. És a dir, que hem de construir un algoritme, o model matemàtic que relacioni les dades recollides i del qual en puguem deduir conseqüències que ens permetin fer prediccions.

3-Experimentació: l'experimentació no és més que la comprovació que les conseqüències que es deriven de les hipòtesis que hem establert, són vertaderes. És a dir, es tracta de la reproducció de les condicions en les quals s'ha de produir un fenomen determinat si les hipòtesis estan correctament establertes, de forma que no només obtenim una constatació teòrica de com és la realitat, sinó que ens ha de permetre l'aplicació pràctica (tècnica) d'aquesta explicació.

Textos:

Tota llei particular serà sempre solament aproximada i probable. Els savis mai han desconegut aquesta veritat; creuen solament que tota llei podrà ser reemplaçada per una altra més aproximada i més probable, que aquesta llei nova no serà sinó provisional, però que el mateix moviment podrà continuar indefinidament, de manera que, en progressar, la ciència posseirà lleis cada cop més probables, que l'aproximació acabarà per diferir tan poc com es vulgui de l'exactitud i la probabilitat de la certesa.

HENRY POINCARÉ. El valor de la ciència

La filosofia està escrita en aquest llibre immens que es troba contínuament obert davant dels nostres ulls (vull dir l'Univers), però que no es pot entendre si no ens apliquem primerament a entendre'n la llengua, a reconèixer en quins caràcters està escrit. Està escrit en llengua matemàtica, i els seus caràcters són triangles, cercles i altres figures geomètriques, i sense aquest mitjà és humanament impossible entendre'n una paraula.

GALILEU GALILEI: L'assajador.

3- L'ésser humà

3.1 Origen de l'ésser humà.

La nostra cultura ha donat diferents respostes a la qüestió de l'origen de l'ésser humà. De fet, la nostra cultura, qualsevol cultura no constitueix un bloc monolític en el que tots els membres comparteixen unes creences i uns costums de manera conscient. De fet, moltes més vegades de les que en imaginem, la nostra cultura està formada per elements amb els que, racionalment, no estem d'acord, però que compartim ni que només sigui estructural o formalment (el fet mateix de tenir una visió lineal i progressiva de la història és un fet culturalment cristià, tot i que potser ni tan sols creiem en el déu cristià) o pel que fa als costums sense reflexionar de manera crítica sobre el perquè d'aquests costums.

De la mateixa manera que la religió forma part de la nostra cultura, encara que no hi creiem, la ciència, tot i que moltes vegades no la coneixem, configura la nostra manera de veure el món.

Per tant, és necessari conèixer les diferents teories que expliquen l'origen de l'ésser humà, tot i que no les podem entendre en profunditat o no les compartim, donat que formen part de la nostra manera de veure i enfrontar-nos al món, és a dir, de la nostra cultura.

A- Explicacions mítiques o religioses:

La nostra cultura, tot fent una simplificació potser excessiva, sorgeix de la síntesi de dos grans corrents culturals que xoquen, lluiten i es fusionen a l'antiguitat mediterrània: **la cultura grecoromana i la judeocristiana**. Ambdues no constitueixen només un model religiós (seria absurd pensar que la nostra ciència no conté elements grecs o cristians), però aquests són els elements més importants de la nostra visió religiosa o mítica.

El concepte de mite es pot definir com un relat d'un fet fabulós, en el qual es dóna alguna explicació a algun problema fonamental (l'origen de l'home, l'univers ...) mitjançant el raonament per analogia. Aquest raonament intenta sempre explicar allò que és desconegut a partir d'un fenomen conegut, mitjançant imatges i símbols.

Això vol dir que mai hem d'interpretar un mite de manera literal, en tant que els símbols que es fan servir poden tenir un significat ocult per a nosaltres i evident per als coetanis del mite.

A.1 Model grecoromà:

Aquest model concep l'home com a part de la naturalesa i, en termes generals, la naturalesa es considera eterna, és a dir, no canviant. Aquest posicionament és conegut com a **fixisme**. Trobem alguns textos que parlen de l'origen de l'ésser humà a partir de l'acció de la divinitat. Per poder comprendre bé el que això vol dir, cal que aprofundim en el concepte de divinitat d'aquest model:

La divinitat forma part de la naturalesa, de fet, són una representació simbòlica de les forces de la naturalesa. Això explica el politeisme, donada la multiplicitat de forces naturals. Com a tals forces naturals, les divinitats estan sotmeses a unes lleis que condicionen el seu comportament; en general podem considerar que el destí actua com a regulador de les conductes divines.

Així, veurem que l'ésser humà es fet per les divinitats com a quelcom inevitable, no com una acció voluntària i, en aquest sentit, no sembla que el paper que ha de jugar l'home dins el món sigui més o menys destacable que el d'altres éssers. Trobem textos en els que s'observa que l'home constitueix un dels molts éssers dotats de capacitats intel·lectuals (déus, semidéus, sàtirs, nimfes, muses, titans, gegants ...). L'ésser humà és un ésser natural que ocupa el seu lloc al costat de la resta d'éssers naturals.

A.2 Model judeocristià:

L'origen de l'home en aquest model, que és comú a les religions jueva, cristiana i musulmana, s'explica per la **creació** efectuada per la divinitat, com a conclusió de la creació de tot l'Univers. Això ens indica que ens trobem amb una divinitat força diferent de les anteriors, ja que aquest Déu no forma part de la naturalesa ell l'ha creada) i, per tant, no està sotmès a les seves lleis. Això vol dir que l'únic que determina l'acció de Déu és la seva voluntat. L'home és creat però no com a una part més de la naturalesa, sinó com la culminació d'aquesta, com el representant de Déu a la Terra, amb l'objectiu d'exercir el poder sobre els altres éssers vius. D'aquesta manera, és fàcil veure que la naturalesa humana es considera com a superior a la resta d'éssers vius; al llarg de la història, quan les religions d'aquest model incorporin elements filosòfics, es posarà l'accent en la naturalesa espiritual de l'ésser humà davant del caràcter únicament material de la resta d'éssers vius.

Textos:

En primer lloc existí el Caos. Després Gea, la d'ampla sina, seu sempre segura de tots els immortals que habiten el cim nevad de l'Olimp. Al fons de la Terra, d'amplis camins, existí el tenebrós Tàrtar. Finalment, Eros, el més bell dels déus immortals, que va afluixar els membres i fa canviar el cor de tots el déus i de tots els homes i l'assenyada voluntat dels seus esperits.

Del Caos va sortir l'Èreb i la negra Nit. De la Nit va sortir l'Èter i el Dia, els quals va infantar després de quedar prenyada en contacte amorós amb Èreb.

Gea va infantar, primerament, l'estelat Urà, amb les mateixes proporcions, perquè la contingués per tot arreu i pogués ser seu sempre segura per als feliços déus, També va engendrar les grans Muntanyes, deliciós habitatge dels déus, i les Ninfes que habiten les boscoses muntanyes. També va infantar l'estèril pèlag d'agitades onades, el Pont, sense l'agradable comerç.

Més tard, després de jeure amb Urà, va infantar Ocea, de profunds corrents, Ceos, Crios, Hiperió, Jàpet, Rea, Temis, Mnemosine, Febus d'àuria corona, i l'amable Tetis. Després d'aquests va néixer el més jove, Cronos, de ment retorçada, el més terrible dels fills, i es va omplir d'un odi intens envers el seu pare.

HESÍODE, Teogonia.

Era en aquell temps en què els déus existien, però les nissagues dels homes no existien encara. Quan arribà també el dia assenyalat per al naixement d'aquests, els déus les modelaven a l'interior de la terra, barrejant terra i foc i totes les coses que es podien combinar amb la terra i el foc (...). Prometeu, trobant-se en la dificultat de no saber quina manera de defensa trobaria per a l'home, roba a Hefest i Atena l'habilitat tècnica i el foc -perquè sense el foc no era possible que aquella qualitat fos adquirida per ningú o esdevingués útil- i en fa do a l'home. Així fou com l'home adquirí les arts útils a la vida, però la política li mancava, perquè era amb Zeus (...).

PLATÓ: Protàgores, 320d-322e

- Déu digué:

- Fem l'home a la imatge nostra, semblant a nosaltres, i que sotmeti els peixos del mar, els ocells del cel, el bestiar i tota la terra amb les bèsties que s'hi arrosseguen.

Déu va crear l'home a imatge seva, el va crear a imatge de Déu, creà l'home i la dona. Déu els beneït-los:

- Sigueu fecunds i multipliqueu-vos, ompliu la terra i domineu-la; sotmeteu els peixos del mar, els ocells del cel i totes les bestioles que s'arrosseguen per terra.

Déu digué encara:

- Mireu, us dono totes les herbes que fan llavor arreu de la terra i tots els arbres que donen fruit amb la seva llavor, perquè siguin el vostre aliment. A tots els animals de la terra, a tots els ocells del cel i a totes les bestioles que s'arrosseguen, a tots els éssers vius de la terra, els dono l'herba verda per aliment.

I va ser així.

Déu veié que tot el que havia fet era molt bo.

Hi hagué un vespre i un matí, i fou el sisè dia.

Bíblia, Gènesi 1, 26-31.

Nós hem creat la humanitat d'una substància treta del fang.

Després hem fet que sigui gota de bona esperma,

posada dins d'un receptacle ferm i segur.

Nós vam crear, d'aquesta gota, després, un coàgul de sang.

D'aquest coàgul nos vam crear un embrió.

D'aquest embrió hem fet uns ossos, que hem revestit de carn humana.

I Nós, després hem fet sortir un home nou, que hem creat.

Sigui beneït Al-là, Déu, que és el Millor dels creadors.

L'Alcorà, Sura XXIII, 13, 14.

B- L'explicació científica:

Actualment, s'accepta com a teoria vàlida la que podríem anomenar **teoria sintètica de l'evolució**, que sintetitza la teoria de l'evolució que Charles Darwin va enunciar l'any 1859 amb els avenços actuals en el terreny de la genètica.

Aquesta teoria parteix de la base que, a qualsevol medi, sempre hi ha més individus (de qualsevol espècies) dels que es poden alimentar, la qual cosa obliga a tots els éssers a lluitar per la supervivència, és a dir, a competir pels aliments. Els vencedors d'aquesta competició no són els més forts sinó els que millor s'adapten al medi.

Ara bé, el que explica el procés d'evolució és l'aparició de les mutacions genètiques: en el codi genètic de tots els éssers vius es poden produir aquestes mutacions, canvis, de manera pràcticament imprevisible. Si aquestes mutacions resulten beneficioses per a una millor adaptació al medi, l'individu en qüestió tindrà més possibilitats de sobreviure i per tant de reproduir-se i transmetre aquesta mutació, que un individu de la mateixa espècie que no tingui aquesta mutació.

Això és el que explica l'evolució de les espècies: sobreviuen i es reproduïen sempre els individus que millor poden adaptar-se al medi, arraconant a aquells que no han evolucionat.

Per tant, l'explicació de l'origen l'home és la següent: l'home és el producte de l'evolució, per un procés de selecció natural, a partir d'una altra espècie (els pòngids), a partir de la qual també han evolucionat altres simis com el goril·la i el ximpanzé.

Evidentment, aquest procés evolutiu s'ha estès al llarg de milions d'anys i ha anat produint diferents espècies que s'han extingit. Aquest procés d'hominització comporta una sèrie de modificacions, que podem classificar de la següent manera:

1- Modificacions anatòmiques:

- Bipedisme: el fet de caminar només sobre dues extremitats, a part d'altres modificacions, implicarà la possibilitat de millorar la visió frontal.

- Alliberament de les mans: en deixar de fer servir les mans com a mitjà per al desplaçament, aquestes es van modificant fins a esdevenir instruments que permeten agafar i modificar objectes de manera eficaç.

- Augment de la capacitat cranial: com a conseqüència de la reducció de la mandíbula i de la posició erecta, l'home desenvolupa un major volum cranial, la qual cosa permet un major desenvolupament del cervell.

2- Modificacions fisiològiques:

- Canvis en l'alimentació: l'home ha anat, progressivament, adaptant l'alimentació a les pròpies característiques anatòmiques. A part de desenvolupar una actitud omnívora més àmplia, també cuina els aliments, fent-los més fàcilment digeribles i menys tòxics.

- Neotènia: aquest concepte fa referència al fet que l'home és més lent en el seu desenvolupament que la resta de les espècies. Això és fruit de trobar-se més protegit, i per tant menys necessitat de desenvolupament a curt termini, i té com a conseqüència una infància més llarga, la qual cosa implica a la seva vegada una dilatació dels períodes d'aprenentatge que, de fet, no finalitzen mai.

3- Modificacions psicosocials:

- Aparició de caràcters socials: els diferents elements evolutius porten a l'home cap a una major necessitat de conductes socials (la caça, per exemple). La vida social implicarà una més eficaç transmissió dels coneixements (aquesta transmissió arribarà a ser pràcticament inconscient i esdevindrà el que anomenem "cultura").

- Desenvolupament del llenguatge: la creixent complexitat en la vida de l'home, conseqüència de la necessitat d'organitzar feines cada vegada més variades, aniria desenvolupant la

necessitat d'un progrés en la comunicació. És a dir, tot i que moltes espècies tenen mitjans de comunicació, la complexitat social i de coneixements que caracteritza a l'home farà que es vegi obligat a generar codis de transmissió de la informació cada cop més complexes.

El desenvolupament del llenguatge constitueix l'element més important de tots els que hem estudiat fins ara, en tant que permetrà a l'home:

- anunciar actes abans de realitzar-los, la qual cosa implicarà un major grau de desenvolupament intel·lectual.
- reconstruir el món simbòlicament i, per tant, interpretar i modificar aquest món.

A partir d'aquestes modificacions podem dir que l'home finalitza la seva evolució física. De fet, podem dir que l'home, un cop ha finalitzat la seva evolució, transformarà el medi natural per tal de no dependre d'ell i comença a construir un altre medi, que de fet condicionarà la posterior evolució humana: el medi cultural.

Textos:

Atès que s'originen més individus que els que poden sobreviure, hi ha d'haver, en cada cas, una lluita per l'existència, ja sigui d'un individu amb un altre de la mateixa espècie o amb individus d'espècies diferents, ja sigui amb les condicions físiques de la vida (...).

Veient que, indubtablement, s'han presentat variacions útils a l'home, potser es pot dubtar que, de la mateixa manera, arribin a aparèixer, en la gran i complexa batalla de la vida, variacions útils als organismes mateixos en el decurs de moltes generacions successives? Si això s'esdevé, podem dubtar - recordant que neixen molts més individus dels que potser poden sobreviure- que els que tenen avantatge, per lleuger que sigui, sobre els altres tindran més probabilitats de sobreviure i reproduir la seva espècie? Contràriament, podem estar segurs que tota variació perjudicial, per poc que ho sigui, ha de ser rigorosament eliminada. A aquesta conservació de les diferències i variacions favorables als individus i a la destrucció de les que són perjudicials, jo l'he anomenada selecció natural.

CHARLES DARWIN: L'origen de les espècies.

Quan la utilització d'eines va arribar a ser important, la selecció natural va afavorir els individus més cerebrats, que estaven més capacitats per codificar i transmetre les tradicions de la conducta. Això va conduir a la producció de més estris, i millors, i a una confiança més gran en l'endoculturació com a font de conducta adequada, cosa que va conduir a variants més cerebrades d'homínids.

D'aquesta manera, durant milions d'anys, l'evolució de la cultura i del cervell i del cos humà en una màquina d'aprenentatge d'eficàcia creixent foren part d'un mateix procés evolutiu.

HARRIS, M.; Antropologia cultural.

3.2 Ésser humà i cultura.

Tal i com dèiem al final del capítol anterior, un cop l'home ha realitzat tots els canvis descrits anteriorment, la seva evolució passa a ser cultural. De fet podríem dir que és la cultura la que constitueix la separació real respecte al la resta dels animals.

Evidentment podem trobar cultures animals i, si observem als nostres parents més propers, descobrirem elements culturals molt propers als nostres, que prefiguren els nostres. Ara bé, la cultura

humana es troba molt lluny d'aquestes prefiguracions gràcies sobretot a la complexitat del llenguatge humà que permet fer el salt de la conducta instintiva a la conducta apresada molt més intensament que a cap altra espècie, en tant que possibilita substituir l'aprenentatge per imitació per la transmissió de la informació.

De fet, un element imprescindible per tal de comprendre com es produeix aquest procés de generació de la cultura, radica en la condició social de l'ésser humà. La immaduresa de l'home quan neix fa que aquest sigui més dependent del seu medi social que qualsevol altre animal. D'aquesta manera, l'home genera uns vincles socials (familiars) de més llarga durada que qualsevol altra espècie. Aquests vincles, juntament amb una progressiva adaptació del medi natural a les necessitats humanes (per exemple, l'agricultura) permeten que l'home visqui la seva vida en un medi no natural sinó cultural, que a la seva vegada es va tornant progressivament més exigent pel que fa a l'abstracció dels aprenentatges necessaris per a adaptar-s'hi (només cal que pensem en les exigències culturals actuals: ja no només cal saber fer anar un instrument per modificar la natura, cal, prèviament, aprendre a parlar una o més llengües, llegir, escriure, assimilar patrons de conducta, fórmules de cortesia ...). Aquesta major abstracció requereix més temps d'aprenentatge i així successivament.

Definició i característiques de la cultura humana:

En termes generals, podem dir que **la cultura consisteix en el conjunt d'informació i de models de comportament transmesos mitjançant l'aprenentatge de generació en generació, dins de l'espècie humana**. Per tant, la cultura es defineix pels següents trets:

- S'elabora per mitjà de sistemes de símbols humans, no pas amb simples signes animals.
- Es transmet socialment, no individualment.
- Evoluciona a través de generacions, no de mutacions genètiques.

Un cop definida, hem de dir que la cultura humana té les següents característiques:

1- Social: La cultura humana és un procés que s'hereta socialment. Cultura i societat són dos conceptes diferents però molt connectats, en tant que una societat és configurada com un sistema de relacions que connecta una sèrie d'individus entre ells; i la cultura s'identifica amb els modes de vida dels membres d'una societat i s'estructura al voltant dels valors que aquests membres comparteixen, les normes que acaten i els bens materials que produeixen.

2- Plural: La cultura humana no és una cosa única i uniforme, sinó que cada grup humà té maneres de ser i de viure pròpies. La cultura humana com a herència social es fragmenta en una formació desconcertant de modalitats locals, amb hàbits propis que divergeixen de les restants. Malgrat això, l'espècie humana és homogènia, disposa d'un sol model; és a dir, l'adaptació als més variats medis no ha produït diferents espècies o races diferenciades biològicament, sinó diferents ètnies, és a dir, diferents cultures o formes d'adaptació al medi.

3- Simbòlica: La cultura humana es transmet mitjançant el llenguatge, que constitueix un complex sistema de símbols. Tanmateix, l'art de cada cultura no és sinó un dels codis simbòlics amb els que s'expressen els seus membres.

4- Aprenentatge: L'adquisició de la cultura humana requereix un procés d'aprenentatge, ja sigui per mitjà de la mera imitació ja sigui per l'ensenyament. En tant que es tracta de

continguts apresos, no heretats genèticament, l'individu pot introduir variacions que expliquen l'evolució cultural.

5- Històrica: L'ésser humà és l'únic que té consciència del temps, per la qual cosa la seva herència social s'enriqueix progressivament i augmenta contínuament en quantitat. L'home, quan neix no parteix de zero sinó que disposa del conjunt d'experiències anteriors dels membres del seu grup, és a dir, disposa de la tradició. I, sobretot, és conscient de la utilitat d'aquesta tradició i de les seves limitacions, la qual cosa explica la capacitat de l'home per a introduir variacions dins la tradició de manera conscient.

Textos:

El procediment que va afavorir essencialment les ascensions progressives de la nostra espècie va ser, sense cap dubte, la transmissió d'una generació a una altra dels fruits de l'experiència individual.

Gràcies a la mímica, després al llenguatge, després a l'escriptura i després a la impremta, les iniciatives reeixides, les descobertes, les innovacions es van comunicar dels uns als altres, i sobretot de vells a joves, de manera que el saber i el poder es van anar acumulant i creixent com una bola de neu.

Tant en el cas de l'adolescent de Cromanyó, que va rebre dels més vells de la tribu l'art de confeccionar un parany per caçar o fabricar una llança, com en el cas de l'adolescent del segle XX, que es forma en els cursos de les universitats, es tracta del mateix fenomen de tradició, d'herència social, com s'ha anomenat. Fenomen que no té analogia en el regne animal: "un gos ensinistrat no ensinistra cap altre gos", ha dit Emerson.

J. ROSTAND: L'home.

*És possible demostrar que cada peça d'un automòbil modern és una modificació o una ampliació d'algun estri que s'utilitzava abans que es creés l'automòbil; no obstant això, aquest és, en si, una cosa nova i diferent. De la mateixa manera, la cultura humana, tot i que s'ha desenvolupat sobre un fons animal, difereix de tot allò que es pot trobar entre els animals. Ha estat produïda per una espècie dins dels mamífers, però, als seu torn, ha fet humana aquesta espècie. Sense l'existència de la cultura, gràcies a la qual es conserven les adquisicions del passat i es modelen les generacions successives d'acord amb els seus models, l'**Homo sapiens** només seria un mico antropeide terrícola, una mica diferent en estructura i una mica superior en intel·ligència, però germà del ximpanzé i del goril·la.*

R. LINTON: Estudi de l'home.

Text 6- *Com que la transmissió de la cultura difereix radicalment de la transferència de gens de pares a fills, la cultura ha estat superorgànica. Aquesta denominació pot induir a error. Únicament els que posseeixen genotips humans poden adquirir, transmetre o canviar o innovar de manera creativa la cultura. Aclarim aquest aspecte: el genotip humà resulta indispensable per a la cultura, però no decideix ni de bon tros quina de les moltes variants existents adquirirà una persona. No existeixen gens per a la cultura americana, europea, xinesa o hindú; un nen pot assimilar qualsevol cultura en què s'hagi criat. De la mateixa manera, els gens humans resulten indispensables per a l'aprenentatge i l'ús d'un idioma, però no decideixen l'idioma en concret que aprendrà.*

DIVERSOS; Evolució.

3.3 L'acció humana: ètica i política:

Fins ara ens hem ocupat de la reflexió teòrica sobre el coneixement. A aquesta secció tractarem l'aspecte pràctic de la reflexió filosòfica, és a dir, aquelles reflexions que tenen per objecte l'acció de l'ésser humà. Començarem per un recorregut de les teories ètiques més importants per després analitzar algunes teories polítiques.

A- Teories ètiques :

Primer de tot, definim el terme ètica atenent al seu origen etimològic, és a dir, la paraula grega **èthos** (ἦθος) que podem traduir com a "costum" i "caràcter". Per tant, una teoria ètica és una teoria sobre els costums, és a dir sobre els elements que guien els costums, és a dir sobre què fa que actuem d'una manera o altra.

Òbviament hi ha ètiques no filosòfiques; tothom d'una manera més o menys intuïtiva és capaç de decidir si una acció és o no correcta (en base als seus costums, és a dir a l'educació rebuda) i tampoc no podem oblidar les ètiques religioses (que són habitualment conegudes com a "morals religioses", del llatí **mores** que també vol dir "costum") que dicten quina és la conducta correcta del creient segons la voluntat divina. El que distingeix una ètica filosòfica de qualsevol altra és l'exigència crítica, és a dir, la necessitat d'argumentar de forma racional el per què d'una norma o un principi de conducta.

Farem un recorregut històric de les principals teories ètiques així com una breu explicació de les teories dels autors que les sostenen.

Ètiques tradicionals: tractarem aquí, de forma molt general, tots aquells sistemes ètics "prelilosòfics" (encara que perviuen amb posterioritat a la reflexió filosòfica) que pretenen fonamentar els seus valors i normes en l'ordre natural o bé en la voluntat divina. Si recordem el que vam estudiar quan parlàvem del saber mític, veurem que, de fet, l'ordre natural i la voluntat divina són només dues maneres de referir-se a una instància superior a la que ens hem de sotmetre de forma necessària. Parlant amb propietat, no es tracta de teories ja que no hi ha una intenció teòrica conscient, sinó que es tracta de sistemes de valors transmesos generacionalment i que constitueixen una tradició.

Als pobles antics l'acció és correcta o incorrecta si reproduceix l'ordre natural (o diví) així, les persones no actuen bé o malament com a resultat d'una decisió conscient sinó per què la naturalesa els fa millors o pitjors, per exemple, l'aristòcrata és millor que l'esclau per naturalesa, és a dir, per què ha heretat les característiques que el fan millor de forma natural i per què pot remuntar els seus ascendents fins als fundadors d'una dinastia que, al seu torn, es pot remuntar fins als propis deus; de la mateixa manera, el grec és millor (des del punt de vista del grec, òbviament) que el bàrbar i, per molt que s'esforci el bàrbar no arribarà mai a ser tan bo com el grec; pel mateix motiu l'home és millor que la dona i no té sentit educar-la ja que la seva naturalesa inferior li impedirà arribar a una condició superior.

En molts casos hem de considerar que les lleis d'aquests pobles antics constitueixen l'intent per reproduir a la societat aquest ordre natural/diví i, per tant, forçar als ciutadans a tenir una conducta correcta. De fet, els codis legals són l'única font que tenim en molts casos sobre els valors ètics dominants a molts pobles antics.

El relativisme moral: La primera mostra de desacord amb l'ètica tradicional que coneixem es va produir a l'Atenes de la segona meitat del segle V aC. i va ser protagonitzada per un seguit d'autors coneguts com a **sofistes**. Aquests autors van intentar donar una solució a la crisi dels valors tradicionals i, per fer-ho, van negar la possibilitat de reproduir l'ordre natural (fins i tot arriben a qüestionar la possibilitat de

conèixer realment tant la naturalesa com als deus) i van afirmar que els valors són relatius, és a dir, allò que és correcte ho és en funció de les experiències, interessos, tendències, expectatives... de cada home. Aquest relativisme és expressat de forma molt clara per Protàgores amb la sentència **“l’home és la mesura de totes les coses”**, és a dir, és l’home, i no la naturalesa ni els deus, el que decideix si quelcom és o no valuós i quines accions són correctes.

Alguns autors del mateix corrent van radicalitzar el relativisme i van arribar a negar la possibilitat de diferenciar allò que està bé del que està malament i, per tant, la inutilitat d’emetre un judici moral sobre qualsevol qüestió. Aquest darrer posicionament és conegut com a **escepticisme moral**.

L’intellectualisme moral: La insatisfacció pel relativisme (al cap i a la fi, no ens proporciona una guia clara de conducta) va ser expressada per Sòcrates. Aquest pensador sostenia que era possible arribar a un coneixement absolut dels valors (la justícia, el bé...) i que, de fet només mitjançant aquest coneixement es podia assolir una conducta virtuosa i arribar a la felicitat. Aquesta dependència de la conducta virtuosa respecte del coneixement és coneguda com a **intel·lectualisme moral** i implica, segons Sòcrates, que les persones considerades com a vicioses no són, de fet, més que persones ignorants.

El principal seguidor de Sòcrates, Plató, va desenvolupar la teoria del seu mestre tot afirmant que tot ésser humà té tres tendències: la irascibilitat (els sentiments com la còlera) la concupiscència (els apetits del cos com el sexe, la fam...) i la raó. La raó hauria de governar sobre les altres tendències i, de fet, l’home només podrà ser just si la raó és la tendència predominant.

Com que no tots els homes poden arribar a ser governats per la raó, Plató proposa que siguin educats en funció de la seva tendència predominant; és a dir, que cada home hauria de desenvolupar una virtut diferent en funció de les seves tendències.

Eudemonisme: Entenem per eudemonisme qualsevol teoria ètica que es planteja com a finalitat l’assoliment de la felicitat. Tot i que Sòcrates i Plató havien tractat el tema de la felicitat, es considera que la primera teoria eudemònica és la que planteja Aristòtil.

Per a Aristòtil l’ésser humà té com a objectiu la felicitat, ara bé, en què consisteix aquesta felicitat? Aristòtil creu que qualsevol ésser natural té unes facultats que només tenen sentit si el condueixen cap a una finalitat. L’ésser humà és un ésser natural i la facultat que li és pròpia és la raó i, per tant, és en el desenvolupament de la raó que l’home serà feliç. És a dir, la felicitat humana és l’exercici de la raó, l’obtenció de coneixement, el pensament...

Ara bé, l’ésser humà té també altres facultats i necessitats que poden pertorbar l’ús de la raó. Els sentiments, els desitjos, les passions ens poden impedir dedicar-nos a aquesta vida de coneixement que ens hauria de fer feliços. És per això que cal desenvolupar les virtuts, és a dir la capacitat de moderar les nostres altres tendències; la virtut és definida per Aristòtil com un estat equidistant entre els excessos: el valor és un terme mig entre la covardia i la temeritat. Cal desenvolupar tant les virtuts ètiques, pròpies del comportament de qualsevol persona, com les virtuts intel·lectuals, pròpies de l’home savi.

Hedonisme: Considerarem com a hedonista qualsevol teoria que identifiqui el plaer amb el bé o la felicitat. Des d’aquest punt de vista, s’ha d’admetre que l’hedonisme és una característica que podem trobar a moltes teories ètiques diferents; a aquest apartat ens referirem només a les teories antigues, tot i que l’hedonisme és present a teories contemporànies com ara l’utilitarisme.

El primer corrent que proclama l’hedonisme és la coneguda com a escola cirenàica, fundada per un deixeble de Sòcrates, Aristip de Cirene. Aquest autor afirma que la finalitat de la nostra vida és el plaer, entenent aquest en el sentit sensual i lligat al cos, és a dir, sense contemplar la possibilitat de plaers de

caràcter intel·lectual. Aquesta posició és matitzada amb l'afirmació que cal moderar la nostra conducta en la recerca del plaer ja que si caiem en excessos, deixarem de sentir plaer.

Una altra escola que va sostenir un plantejament hedonista a l'antiguitat va ser l'epicureisme, corrent que es basa en les teories del filòsof Epicur. Epicur afirma que a la felicitat només es pot arribar si defugim el dolor. De fet, el plaer es defineix aquí com l'absència de dolor. Així, el primer que ha de fer l'home és fugir dels dolors de caràcter més intens (gana, fred...) i, un cop hem assolit això, fer un càlcul racional d'allò que ens ha de proporcionar plaer però no pensant exclusivament en el present (un excés de determinats plaers ara pot comportar el dolor demà) i no pensant només en els plaers del cos (intensos però poc duradors) sinó també en els plaers de l'ànima (no tan intensos però de més duració).

Així Epicur proposa una vida en la que l'home savi defugui del dolor no només físic, sinó també de les angoixes que provoca la por al destí, la mort i els déus; aquestes angoixes desapareixen mitjançant el coneixement, que ens farà veure que el destí no existeix, la mort és només la desintegració del cos (no hi ha una altra vida en la que ens puguin castigar pels nostres pecats) i els déus no es preocupen per l'ésser humà.

Una altra font de preocupacions és la vida en societat, per això Epicur proposa que l'home savi s'ha d'allunyar de la societat per viure en una comunitat envoltat d'amics tan savis com ell. De fet l'objectiu últim és arribar a un estar de serenitat, sense dolor físic ni intel·lectual, al qual els grecs anomenaven **ataràxia**.

Veiem doncs que a l'epicureisme hedonisme es veu reforçat per un posicionament intel·lectualista.

Estoïcisme: Podem considerar l'estoïcisme com una característica de diferents posicionaments ètics ens els que es mostri indiferència envers el plaer, no es defugui el dolor i es moderin els desitjos mitjançant una vida austera. L'estoïcisme està present per tant a moltes ètiques no només filosòfiques sinó també de caràcter religiós, com ara el cristianisme.

L'estoïcisme antic és un dels més importants corrents filosòfics de la cultura grecoromana i va ser fundat per Zenó de Cition. Aquest autor pensava que el cosmos està regit per una raó universal, és a dir, que hi ha una sèrie de lleis racionals que determinen tot allò que succeeix, tant en l'àmbit natural com en l'humà. Des d'aquest punt de vista, tot allò que li succeeix a qualsevol persona està determinat de forma inexorable. L'home no pot controlar el seu destí i per tant l'home savi només podrà arribar a la felicitat si es resigna davant l'inevitable.

Quan fugim del dolor i busquem el plaer, no només estem postergant allò que és inevitable sinó que ens estem afeblint, fent-nos més sensibles al dolor. L'home savi, per tant, s'ha d'acostumar al dolor i ha d'aprofundir en el coneixement de les lleis del Cosmos, ja que la comprensió racional d'allò que succeeix ens ajudarà a arribar a l'ataràxia. Tanmateix, els estoics van desenvolupar la visió cosmopolita de l'ésser humà, es consideren ciutadans del món, i per tant no només no defugen viure en societat sinó que alguns autors estoics romans van participar activament en la vida política (Ciceró, Sèneca, Marc Aureli...).

Com veiem, l'estoïcisme és en molts aspectes crític amb l'epicureisme.

Emotivisme: L'emotivisme és una característica d'aquelles teories ètiques que no només contempen la raó com a origen del judici moral, sinó que pensen que existeixen sentiments morals que són els que realment ens fan jutjar si una acció és èticament correcta o no. Podem considerar, pe tant, que l'emotivisme és una reacció contra l'intel·lectualisme imperant fins al s. XVIII.

L'autor que podem considerar com a pare de l'emotivisme moral és David Hume. Aquest autor afirma que quan rebutgem una acció incorrecta (com per exemple un assassinat) no és a causa d'un raonament sinó d'un sentiment de rebuig. Hume no nega que hi hagi raonament moral i fins i tot afirma que aquest reforça al sentiment moral, però l'origen del rebuig envers l'assassinat no és un argument (assassinar no és correcte per què si tothom fos un assassí la nostra espècie s'extingiria) sinó un sentiment de rebuig envers aquesta acció.

Hume situa l'origen dels sentiments morals en l'educació: ens hem acostumat des de petits a veure que al nostre voltant tothom aplaudeix i rebutja els mateixos tipus d'accions. Al seu torn, si la societat en general rebutja o aplaudeix un tipus d'acció és només a causa d'una qüestió de caràcter pragmàtic: les accions solidàries, altruistes, generoses... són més útils a la societat que no les accions de caràcter insolidari o egoista.

Formalisme: Es tracta de l'afirmació segons la qual una teoria ètica no ha de dir-nos què hem de fer, no ha de tenir unes normes amb contingut, sinó que ens ha de dir com hem formular les normes; és a dir, es concedeix més importància a la forma que no al contingut.

El pare d'aquest tipus d'ètica és el filòsof alemany Immanuel Kant. Aquest autor pensava que una teoria ètica havia de ser universal, aplicable a tots els homes en qualsevol circumstància, i havia de garantir l'autonomia moral pròpia d'un ésser lliure i racional com és l'home. Per tant, la norma moral no pot venir imposada des de fora (ni per la natura, ni per la voluntat de Déu, ni per l'autoritat civil...). Kant pensava que només una ètica formal podia complir amb aquests requisits.

El que caracteritza l'ètica formal és que les normes que estableixen com hem d'actuar només es poden expressar mitjançant **imperatius categòrics** a diferència del que succeeix amb les ètiques no formals (Kant les anomena ètiques materials) que s'expressen mitjançant **imperatius hipotètics**. Vegem la diferència:

Un imperatiu hipotètic (si arribes al veritable coneixement, seràs bo) expressa un mandat que només té una validesa hipotètica, és a dir, allò que ens obliga a fer està condicionat per la finalitat plantejada. Així, seguint l'exemple, l'adquisició de coneixements està condicionada per la finalitat de ser bo, de manera que si hom no vol ser bo no té cap motiu per adquirir coneixements.

En canvi, l'imperatiu categòric que planteja Kant és: **actua de manera que la teva acció pugui convertir-se en norma universal**. Aquest imperatiu no depèn de cap finalitat, no planteja un contingut concret (no ens diu què hem de fer) però ens serveix com a criteri formal per saber si una norma és correcta o no, és a dir, ens diu que només si una norma és universalitzable és moralment correcta.

Utilitarisme: L'utilitarisme és un corrent que apareix al segle XIX i que parteix de la utilitat com a criteri: una acció és correcta si és útil.

Stuart Mill va desenvolupar l'utilitarisme definint l'acció útil com aquella que promou la felicitat i, al seu torn, la felicitat com l'acció en la qual s'obté plaer. Estem doncs, davant d'una ètica de caràcter hedonista, però definida com d'una manera peculiar. Segons Stuart Mill el seu no és ni un hedonisme groller (que només pensi en els plaers més baixos) ni un hedonisme egoista (que cerqui el plaer, encara que sigui elevat, només per a un mateix) sinó un **hedonisme universalista**, és a dir, les nostres accions s'haurien de guiar pel principi d'utilitat definit ara com a principi de màxima felicitat: **una acció és correcta si promou el màxim de felicitat per al màxim nombre de persones i, en un plànol ideal, per a tota la humanitat**.

Aquesta definició portarà a Mill del terreny de l'ètica al de la política ja que considera que un ésser humà no pot ser feliç si no és lliure i, per tant, el principi de màxima felicitat ens hauria de portar a modificar la societat per aconseguir que el màxim nombre de persones siguin lliures.

Existencialisme: Es tracta d'un corrent del segle XX, estudiarem aquí el posicionament del filòsof francès Jean-Paul Sartre que, a grans trets, afirma que l'ésser humà l'existència precedeix a l'essència, dit d'una altra manera, l'ésser humà no està definit a priori, no existeix una naturalesa humana que determini què sóc. Aquesta situació d'indeterminació té com a conseqüència la radical llibertat de l'ésser humà: ***l'ésser humà està condemnat a ser lliure.***

L'ésser humà no pot evitar ser lliure i, de fet, aquesta llibertat es pot viure com a quelcom dolorós: si l'home és lliure, totes les seves accions depenen de les pròpies decisions i, per tant, l'individu és responsable de les pròpies accions, però responsable davant la resta de la humanitat. És a dir, quan jo trio una opció estic afirmant que tota la humanitat hauria de fer la mateixa tria que jo.

No tothom pot resistir l'angoixa que provoca aquesta responsabilitat i, segons Sartre, aquesta angoixa explica que moltes persones adoptin creences (religioses o no) que les facin creure que existeix una instància superior (Déu, el destí, la necessitat...) sobre la qual es pot descarregar el pes de la responsabilitat (és la voluntat de Déu, era necessari...). Sartre anomena actitud de mala fe a aquesta falta de reconeixement de la pròpia responsabilitat.

Per a Sartre la sortida de l'angoixa s'ha de cercar en l'acció: l'home és un projecte, s'ha de realitzar a si mateix i, com que els altres són inevitables, ha de construir un projecte col·lectiu. Així, Sartre enllaça l'ètica amb la política i considera el marxisme com la teoria que millor dissenya aquest projecte d'acció col·lectiva.

B- Teories polítiques:

Com que la multiplicitat de teories polítiques és enorme, ens limitarem aquí a estudiar un aspecte d'algunes d'aquestes teories: la naturalesa social o no de l'ésser humà. I ens limitarem a estudiar-ho en el context antic i modern.

- La sociabilitat natural a les teories antigues:

Ens centrarem en els dos principals autors de l'antiguitat: Plató i Aristòtil.

Segons Plató l'home està constituït per la unió de cos i ànima. La que determina la naturalesa de l'home és la seva ànima, fins a l'extrem que el tipus d'ànima que predomini a l'home (més intel·lectual o més procliu a les possessions materials) hauria de determinar, en una societat perfecta, la classe social a la que cada home hauria de pertànyer, configurant així una organització política a partir de la naturalesa dels homes. En resum, l'home per a Plató no només és social per naturalesa, sinó que la naturalesa marca fins i tot la classe social a la que l'home hauria de pertànyer.

Sense una orientació tan política com la de Plató i cenyint-se més a la naturalesa biològica i no espiritual, Aristòtil defineix l'home com a animal polític, és a dir, que ha de viure a una ciutat (polis) i, per tant, a una societat organitzada.

L'home està configurat de manera que, per naturalesa, només a la societat pot trobar la seva suficiència i arribar a satisfer les seves necessitats: la defensa, el treball, l'economia, el comerç ...

També hem de pensar que l'home és l'únic ésser natural dotat de paraula, que és l'instrument per mitjà del qual l'home pot establir, juntament amb els seus conciudadans, allò que és just i convenient.

Així, per a Aristòtil, l'Estat no és una limitació per a l'home sinó el mitjà pel qual l'home pot esdevenir un ciutadà per tal de participar al govern de la ciutat i en l'administració de la justícia. D'aquesta manera, l'home, gràcies a l'estat, pot arribar a la plenitud de la naturalesa humana; és a dir, l'home pot ser ciutadà.

Textos:

A menys que els filòsofs regnin en els Estats, o els que ara són anomenats reis i governants i filosofin de manera genuïna i adequada, i que coincideixin en una mateixa persona el poder i la política i la filosofia, i que es prohibeixi rigorosament que marxin separatament per cadascun d'aquests dos camins les múltiples naturaleses que així ho fan, no hi haurà, estimat Glauco, la fi dels mals per als Estats ni tampoc, crec, per al gènere humà.

PLATÓ; República, 473 d

*La raó per la qual l'home és més que l'abella o qualsevol animal gregari, un animal social, és evident: la natura, com solem dir, no fa res en va, i l'home és l'únic animal que té paraula (**logos**). La veu és signe del dolor i del plaer, i per això la tenen també els altres animals; però la paraula és per manifestar allò que és convenient i allò que és perjudicial, el just i l'injust, i és exclusiu de l'home enfront dels altres animals, el fet de tenir només ell sol, el sentit del bé i del mal, del just i de l'injust, etc., i la comunitat d'aquestes coses que constitueix la casa i la ciutat (**polis**).*

ARISTÒTIL; Política.

- La sociabilitat convencional a les teories modernes:

De fet, tot i que aquí ens centrarem a les teories modernes (segles XVII i XVIII), la idea de la sociabilitat de l'home com a resultat d'una convenció (un pacte, un contracte o, fins i tot, un engany) és anterior a les teories antigues abans mencionades ja que les havien sostingut autors com Protàgores o Críties al segle V aC.

L'interès que tenen les teories que exposarem tot seguit radica en el fet que prefiguren i justifiquen posicions polítiques fonamentals per entendre la història contemporània.

Les tres teories que estudiarem tenen en comú el fet de considerar que, en el seu estadi inicial, l'home no és un ésser social sinó que s'hi veu abocat, per diferents motius, a pactar amb altres homes per tal d'evitar danys majors.

Els autors que sostenen aquestes teories, i que exposarem tot seguit, són Thomas Hobbes, John Locke i Jean-Jacques Rousseau.

Thomas Hobbes (1588-1679):

Hobbes descriu l'estat natural de l'home com un estat de guerra de tots els homes contra tots els homes per la possessió de la propietat que garantitzi la supervivència. Tots els homes són iguals per naturalesa,

la qual cosa fa que no existeix cap tipus de llei natural que doni més dret a un home per sobre d'un altre, de forma que tots els homes tenen el mateix dret a desitjar el que posseeix un altre i, per tant, a lluitar fins a l'extinció de l'enemic. Aquesta situació va ser sintetitzada per Hobbes amb la sentència: "***l'home és un llop per a l'home***".

En tant que tots els homes són iguals, aquesta lluita només podia portar a l'extinció de l'espècie. Per sobre de l'anhel de possessió, Hobbes afirma que a l'home predomina el desig de viure i, òbviament, l'estat de guerra total atempta contra la supervivència de forma que els homes es van veure abocats a pactar entre ells i fundar l'estat.

En aquest pacte els homes renuncien als seus drets individuals en benefici del governant que, a canvi d'aquesta renúncia, es compromet a mantenir la seguretat dels homes. D'aquesta manera, els individus es posen a les mans de l'estat, li cedeixen les seves llibertats i els seus drets per tal que aquest disposi, com a senyor absolut, de les vides dels individus, sempre que salvaguardi la llibertat de tothom.

Òbviament Hobbes està justificant la monarquia absoluta (ferida de mort ja a la seva època) o qualsevol tipus d'absolutisme, tot afirmant que l'ordre i la seguretat estan per sobre de les llibertats individuals i que, l'única manera de garantir l'ordre i la seguretat és atorgant poders absoluts al governant.

John Locke (1632-1704):

Tot i que, com Hobbes, admet l'existència d'un estat primitiu natural en el qual els homes eren lliures i iguals, amos i senyors d'ells mateixos, creu que a aquest estat existia una llei natural que portava als homes a reconèixer els altres com a lliures i independents i a respectar alguns drets generals, com el dret a la vida i a la propietat.

L'estat neix també com a resultat de la voluntat dels individus, però aquests no renuncien en cap moment a re assumir de nou el poder polític. L'estat té la missió de servir els individus i procurar-ne el benestar, i no pot alienar els seus bens sense el seu consentiment.

L'estat encarna la llei comuna que evita el perill de l'enfrontament de tots contra tots, però no ha d'oblidar que té l'origen en la voluntat dels individus, a la qual sempre es manté indefugiblement vinculat i dels vots del qual depèn, perquè els drets individuals són inalienables.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778):

Rousseau, tot i que l'hem d'incloure dins el moviment general de la Il·lustració és, a la vegada, crític amb un dels conceptes clau d'aquesta: el progrés és, segons Rousseau, un allunyament sense retorn de l'ideal estat primitiu de l'home. A mesura que acumulem més coneixements nous, més ens distanciem de la possibilitat de conèixer l'home natural.

Rousseau afirma que el natural i originari és la insociabilitat; no hi ha res a l'home primitiu que l'encaminés cap a la constitució de la societat. Ni la necessitat dels seus semblants, ni la pròpia. L'home en estat natural dirigia la seva conducta a base de dues tendències:

- l'egoisme, que el fa actuar en pro de la supervivència.

- el sentiment de pietat que, Rousseau, defineix com la repugnància envers la contemplació del patiment aliè, tot identificant-se amb el que pateix.

Aquest sentiment de pietat és el que permet que l'home moderi els seus impulsos egoistes. És, de fet, el que possibilita la posterior socialització de l'home, i l'arrel natural del sentit moral. Per tant, a diferència de Hobbes, Rousseau considera que existeix una certa moral natural.

Aquest equilibri natural es trenca amb l'aparició de la propietat privada, que pertorba els impulsos naturals de l'home, fent que el desig de propietat substitueixi les tendències abans esmentades. Així l'aparició de la societat és el resultat d'un engany i provoca la degeneració de l'home, que esdevé un ésser violent, avar, i que genera la desigualtat entre els homes. Malgrat això Rousseau no proposa la tornada a l'estat natural; d'una banda sap que és impossible i, d'altra, també valora el benefici que genera la societat, en tant que permet un major desenvolupament de la raó i de la moralitat.

El que proposa Rousseau és l'establiment d'un nou pacte social que permeti harmonitzar la llibertat, la igualtat i el poder polític. Des d'aquest punt de vista, la societat civil seria el resultat d'un pacte en el qual el poble no cedeix el poder a cap sobirà, sinó que el poble sencer és el sobirà. Aquesta sobirania s'expressa en la voluntat general, és a dir, en la voluntat del subjecte col·lectiu, dels ciutadans lliures i responsables que sempre pretenen el bé comú.

D'aquesta voluntat dimana la llei que, precisament perquè n'és expressió, serà lliurement expressada i respectada i constitueix el dinamisme de la societat. Aquesta voluntat general s'ha de distingir de la que Rousseau anomena "voluntat de tots" que consisteix en la suma d'interessos egoistes de cada home, moltes vegades contradictòria amb la voluntat general. Aquesta voluntat individual s'ha de sotmetre a la voluntat general pel bé de la comunitat i, paradoxalment, per a fer més lliure a l'home: el fet que l'home hagi d'ajustar la seva conducta a una norma que potser, fins i tot, atempti contra els seus impulsos naturals, però que ha acceptat lliurement, el fa més lliure en tant que el permet deslliurar-se de l'esclavitud del seu desig.

Textos:

És cert que algunes criatures vivents, com són les abelles i les formigues, viuen socialment entre elles (per la qual cosa Aristòtil les anomena entre les criatures polítiques), encara que no tinguin cap direcció fora dels seus judicis i apetits particulars, ni paraula per mitjà de la qual puguin significar a una altra allò que consideren oportú per al benefici comú. I, en conseqüència, algun home potser pot desitjar de conèixer per què la humanitat no ho pot fer. A la qual cosa contesto.

Primer, que per estar els homes en competència d'honor i dignitat, sorgeix entre ells l'enveja l'odi i, finalment, la guerra.

En segon lloc, que, entre aquestes criatures, el bé comú no difereix del privat, no essent així entre els homes.

En tercer lloc, que aquestes criatures, en no tenir ús de la raó (com l'home), no veuen ni pensen veure cap defecte en l'administració del seu negoci comú.

En quart lloc, que aquestes criatures, tot i que tenen algun ús de la veu, no tenen aquest art de les paraules per mitjà del qual uns homes poden augmentar o disminuir la grandesa aparent de la bondat i la maldat bo i creant el descontentament i torbant la pau capriciosament.

En cinquè lloc, les criatures irracionals no poden distingir entre injúria i dany, i, en conseqüència, mentre s'hi troben a gust, no s'ofenen amb els que tenen al costat. L'home, en canvi, és màximament tempestuós quan es troba màximament a gust.

Finalment, l'acord d'aquestes criatures és natural, i el dels homes prové només del pacte, la qual cosa implica artífici. En conseqüència, no ens ha de sorprendre que, a més del pacte, hagi d'existir alguna cosa capaç de fer constant i durador el seu acord, i això és un poder comú que els mantingui en el temor i dirigeixi les seves accions cap al benefici comú.

THOMAS HOBBS. Leviatan.

Les suposades lleis de la naturalesa, com ara la justícia, l'equitat, la modèstia, la misericòrdia i, en suma, fer amb els altres allò que voldríem que es fes amb nosaltres, són en si mateixes, i quan no hi ha terror a algun poder que obligui a observar-les, contràries a les nostres inclinacions naturals, les quals ens porten a la parcialitat, l'orgull, la venjança i d'altres del mateix ordre.

THOMAS HOBBS; Leviatan.

Però tot i que els homes, en entrar en societat, renunciïn a la igualtat, a la llibertat i al poder executiu que tenien en l'estat de naturalesa, i posen tot això en mans de la societat mateixa perquè el poder legislatiu en disposi segons ho necessiti el bé de la societat, aquesta renúncia és feta per cadascú amb l'exclusiva intenció de preservar-se a si mateix i de preservar la seva llibertat i la seva propietat d'una manera millor, ja que no es pot suposar que cap criatura racional canviï la seva situació amb el desig d'anar cap a una situació pitjor. I per això, el poder de la societat o legislatura constituïda per ells no es pot suposar que vagi més enllà del que demana el bé comú, sinó que s'ha d'obligar a assegurar la propietat de cadascú, protegint-los tots contra aquelles deficiències que fan de la naturalesa un estat insegur i difícil.

I així, qualsevol que ostenti el suprem poder legislatiu en un estat, està obligat a governar segons el que dictin les lleis establertes, promulgades i conegudes pel poble, i a resoldre els plets d'acord amb aquestes lleis, i a utilitzar la força de comunitat, exclusivament, per tal que aquestes lleis s'executin.

JOHN LOCKE; Segon tractat sobre el govern civil.

Encara que aquest estat privi de molts avantatges naturals, guanya, en canvi, altres tan grans, les seves facultats s'exerciten i desenvolupen, les seves idees s'estenen, els seus sentiments es fan nobles, la seva ànima sencera s'eleva fins a tal punt que si els abusos d'aquesta nova situació no el degradessin sovint fins a deixar-lo en una situació inferior, hauria de beneir el meravellós moment en que va deixar l'estat natural i en que, d'animal estúpid i limitat, es va convertir en un ésser intel·ligent, en un ésser humà.

JEAN-JACQUES ROUSSEAU; El contracte social.

El primer individu que, després d'haver marcat els límits d'un terreny, va pensar a dir "Això és meu" i va trobar persones prou pobres d'esperit com per fer-li cas, va ser el veritable fundador de la societat civil. Quants crims, guerres, assassinats, quantes misèries i horrors no li hagués estalviat al gènere humà aquell qui, tot arrencant les estaques, hagués cridat als seus congèneres: "No escolteu a aquest impostor; esteu perduts si oblideu que els fruits de la terra pertanyen a tothom i que la terra no és de ningú ...".

JEAN-JACQUES ROUSSEAU; Discurs sobre l'origen i fonaments de la desigualtat entre els homes.

Pel contracte social l'home perd la llibertat natural però guanya la llibertat civil (...) Cal distingir bé la llibertat natural, que no té altres límits que les forces de l'individu, de la llibertat civil, limitada per la voluntat general (...) que és l'única que fa a l'home veritablement amo de si mateix, perquè l'impuls de l'apetit tot sol és esclavitud i l'obediència a la llei que hom s'ha prescrit és llibertat.

JEAN-JACQUES ROUSSEAU; El contracte social.